

ชม “บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์”

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์
พุทธศักราช ๒๕๒๘

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม

บทที่

ศาสตราจารย์ พลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช^๑

กำเนิด

ศาสตราจารย์ พลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๔ เวลา ๐๗.๒๐ น. ในเรือที่จอดอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณบ้านบางปูน ตำบลชีน้ำร้าย อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นบุตรคนสุดท้องของพลโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบ (อธิบดีกรมตำรวจ คนแรกที่เป็นคนไทย) ซึ่งเป็นพระเจ้าหลานเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กับหม่อมแดง ปราโมช หลานปู่ของสมเด็จพระยาบรมมหาราชไชยญาติ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พระราชนัดดาชื่อว่า คึกฤทธิ์

การศึกษา

ในวัยเด็ก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เริ่มต้นเรียนหนังสือที่บ้านกับ ม.ร.ว.บุญรับ (พี่สาวคนโต) เมื่ออายุ ๔ ขวบก็สามารถอ่านหนังสือภาษาไทยออกหมด ด้วยความที่ค่อนข้างเป็นเด็กชนพออายุได้ ๖ ขวบครอบครัวจึงส่งไปเป็นลูกศิษย์หม่อมไคโล ที่โรงเรียนวังหลัง (ปัจจุบันคือโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย) ด้วยหวังว่าจะช่วยลดความชนลงได้บ้าง

^๑ เรียบเรียงและขยายความจากบทนิทรรศการที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จัดทำขึ้นในงานประกาศเกียรติคุณ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ คนแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ นิทรรศการที่มีภาพประกอบชุดนี้ ตั้งแสดงอยู่ที่ศาลาโชน ในบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ๑๙ ซอยพระพิณิจ สาทรใต้

ต่อมาได้เข้าเรียนที่โรงเรียนสวนกุหลาบตั้งแต่ชั้นมัธยม ๑ ถึงมัธยมปีที่ ๗ พอกำลังจะขึ้นชั้นมัธยมปีที่ ๘ ซึ่งเป็นปีสุดท้าย ก็เดินทางไปศึกษาต่อที่ Trent College ประเทศอังกฤษ จนจบชั้นมัธยมศึกษา แล้วเข้าเรียนต่อที่ มหาวิทยาลัยอ็อกฟอร์ด จนจบปริญญาตรี ในสาขา ปรัชญา การเมือง เศรษฐศาสตร์ (P.P.E.) ด้วยคะแนนเกียรตินิยม และกลับประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๖

ชีวิตการทำงานและครอบครัว

เมื่อสำเร็จการศึกษากลับมาจากประเทศอังกฤษ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้เข้ารับราชการที่กรมสรรพากร กระทรวงการคลัง อยู่ระยะหนึ่งก่อนจะลาออกมาทำงานที่ธนาคารสยามกัมมาจลทุน จำกัด (ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด มหาชน ในปัจจุบัน) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ขอตัว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มาทำงานในตำแหน่งหัวหน้าฝ่าย สำนักผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย . และได้รับเชิญ เป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาการธนาคาร วิชาบัญชี และ วิชาเศรษฐศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก่อนจะเริ่มเข้าสู่วงการการเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙

สมรสกับ ม.ร.ว.พัคตร์พริ้ง ทองใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ ขณะอายุได้ ๒๖ ปี มีบุตรชายหนึ่งคนคือ ม.ล.รองฤทธิ์ ปราโมช และบุตรสาวหนึ่งคนคือ ม.ล.วิสุมิตรา ปราโมช

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ถูกเกณฑ์เข้ารับราชการทหารได้รับยศ เป็นสิบตรี และเข้าร่วมรบในสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๕) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้รับพระราชทาน เลื่อนยศเป็นพลตรี นายทหารพิเศษประจำกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์

งานด้านการเมืองการปกครอง

บทบาททางการเมือง

ประสบการณ์การเมืองช่วงที่ ๑

บทบาททางการเมืองเริ่มต้นเมื่อ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ผู้เป็นพี่ชายเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๘๘ โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ร่วมกับมิตรสหาย อาทิ นายสุวิชัย พันธุ์เกษร นายสอ เสถบุตร พระยาสุรพันธ์เสนี (อิน บุนนาค) ดร.โชติ คุ่มพันธ์ และ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ เป็นต้น จัดตั้งพรรคการเมืองชื่อ พรรคก้าวหน้า ซึ่งเป็นพรรคการเมืองตามระบบการเมืองแบบตะวันตกพรรคแรกของประเทศไทย

ต้นพุทธศักราช ๒๔๘๙ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ลงสมัครรับเลือกตั้งในกรุงเทพฯ และได้นำวิธีการหาเสียงจากต่างประเทศที่เรียกว่า "ไฮด์ปาร์ก" หรือการอภิปรายในที่สาธารณะมาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศไทยจนประสบความสำเร็จ ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขตดุสิต เป็นสมัยแรก ขณะที่มีอายุเพียง ๓๕ ปี การเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรในครั้งนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้รับเลือกเป็นเลขานุการคณะกรรมการแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นประธาน และประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ แต่ก่อนการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้เกิดความแตกแยกขึ้นในพรรคก้าวหน้า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จึงยุบพรรคและเข้าร่วมกับนายควง อภัยวงศ์ ก่อตั้งพรรคประชาธิปัตย์ โดยนายควงดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรค ม.ร.ว.เสนีย์เป็นรองหัวหน้าพรรค ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นเลขาธิการ

เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง รัฐบาลคณะนี้ถูกคณะรัฐประหาร บังคับให้ลาออก และตั้ง จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี พรรคประชาธิปัตย์จึงต้องเป็นฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร

หลังจากนั้น เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๔๙๑ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้ลาออกจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเนื่องจากไม่เห็นด้วยกับการที่สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติเพิ่มเงินเดือนของตนเอง แต่อีก ๒ เดือนต่อมาก็สร้างความประหลาดใจให้กับประชาชน โดยการรับเชิญจาก จอมพล ป.พิบูลสงคราม เข้ารับตำแหน่ง รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ แต่เนื่องด้วยสถานการณ์บีบคั้นในสภาผู้แทนราษฎร จึงได้ลาออกเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๙๒ และถือเป็นการยุติบทบาททางการเมืองในช่วงแรก

ประสบการณ์การเมืองช่วงที่ ๒

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก่อตั้งหนังสือพิมพ์สยามรัฐ เมื่อ

พ.ศ. ๒๔๙๓

ในระหว่างที่ทำงานที่หนังสือพิมพ์สยามรัฐก็ได้ทำหน้าที่ทางการเมืองควบคู่กันไปด้วย โดยรับตำแหน่งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญตั้งแต่วันที่ ๓ กันยายน ๒๕๐๒ จนกระทั่งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งชาติฉบับใหม่ เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๑๑

ภายหลังวิกฤตการณ์ทางการเมือง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ บทบาททางการเมืองของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์โดดเด่นขึ้นมาอีกครั้ง ได้ร่วมมือกับนักการเมือง นักธุรกิจ ก่อตั้งพรรคกิจสังคม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ โดยมีคำขวัญประจำพรรคว่า “เราทำได้”

หลังจากการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๑๘ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้สร้างประวัติศาสตร์การเมืองไทยโดยรวมพรรคเล็กพรรคน้อยจัดตั้งรัฐบาลขึ้น โดยพรรคกิจสังคมมีเสียงเพียง ๑๘ เสียงเท่านั้น และก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๑๘

แม้ว่ารัฐบาลภายใต้การนำของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะมีสถานะไม่มั่นคงเพราะสภาวะทางการเมืองที่ผันผวนและความแตกแยกทางอุดมการณ์อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่หลังจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม แต่ก็ได้สร้างผลงานและทิ้งแนวความคิดในการพัฒนาประเทศไว้แก่รัฐบาลยุคหลังมากมาย เช่น นโยบายการผันเงินสู่ชนบท

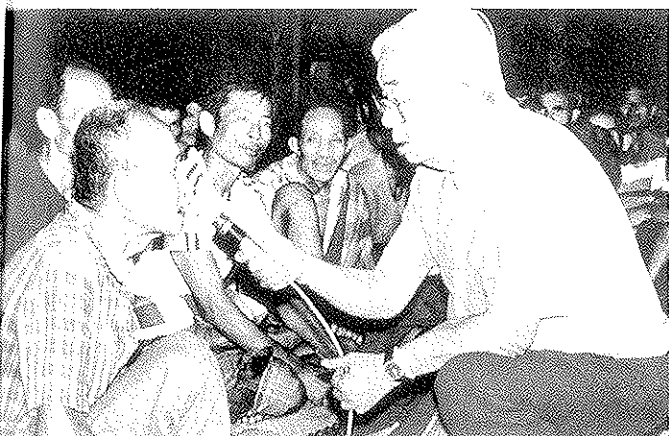
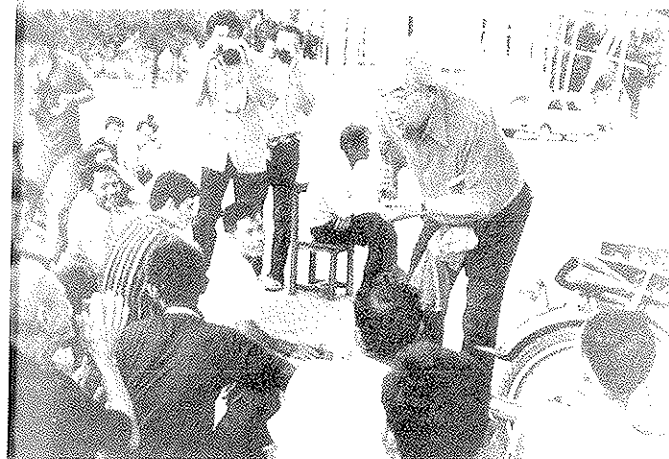

การตั้งสภาตำบล การให้บริการทางด้านสาธารณสุขแก่ประชาชนทุกคนโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย การโดยสารรถประจำทางโดยไม่เสียค่าบริการ และสร้างประวัติศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศของไทยด้วยการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนหลังจากที่ได้ตัดขาดกันไปตั้งแต่เมื่าสถาปนาระบบคอมมิวนิสต์ขึ้นในประเทศจีน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๑๙ ด้วยการยุบสภาเนื่องจากมีความขัดแย้งในทางการเมืองสูงมากทั้งในและนอกสภา และรักษาการในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อมาจนถึงการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๑๙

แม้ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีรวมทั้งหมดเพียงเวลา ๑ ปี ๑ เดือน แต่ก็หนึ่งปีที่ยิ่งใหญ่ทั้งภายในประเทศและสถานการณ์ในอาเซียนอยู่ ณ ระยะเวลาที่วิกฤตที่สุด การต่อสู้ระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์และฝ่ายที่เรียกตัวเองว่า “เสรีประชาธิปไตย” เข้าถึงขั้นสุดท้ายในปีที่ประเทศลาว เขมร ญวน ตกอยู่ใต้การครอบครองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ นักวิชาการและนักการทหารมีความเชื่อใน “ทฤษฎีโดมิโน” และส่วนใหญ่ลงความเห็นว่าประเทศไทยภายใต้การนำ ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะเป็น “โดมิโน” ตัวสุดท้ายและอาเซียนบนผืนแผ่นดินใหญ่จะตกอยู่ใต้อิทธิพลของระบบคอมมิวนิสต์อย่างสิ้นเชิง ด้วยเหตุผลหลายประการ เหตุการณ์ก็มีได้เป็นเช่นนั้น

สำหรับสถานการณ์ภายในประเทศ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ใช้ความสามารถทั้งในฐานะนักการเมืองและนักปกครองวางรากฐานของระบบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขลงไว้หลายด้าน ที่สำคัญที่สุดคือ การจัดตั้งคณะกรรมการควบคุมการเลือกตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกเพื่อให้การเลือกตั้งเป็นไปด้วยความเป็นกลางและมีความบริสุทธิ์ยุติธรรม มีอาจารย์กำธร พันธุลาภ อดีตอธิบดีศาลอุทธรณ์ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหงเป็นประธาน

หาเสียงเลือกตั้ง

ควรจะได้บันทึกไว้เป็นเกียรติประวัติแก่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ด้วยว่าในการเลือกตั้งทั่วไปในครั้งนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ลงสมัครเลือกตั้งในกรุงเทพมหานคร เขตดุสิต ซึ่งเป็นเขตเลือกตั้งเดิม ผลปรากฏว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ซึ่งรักษาการตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีมหาดไทย “สอบตก” คือไม่ได้รับการเลือกตั้ง เข้ามาเป็นผู้แทนราษฎร คงจะไม่มีใครกล่าวหาการเลือกตั้งในครั้งนั้นว่าไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม

กล่าวได้ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์แพ้การเลือกตั้ง แต่ชนะใจประชาชน

หลังจากนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต ๒ (สัมพันธวงศ์ บางรัก พระนคร) ในการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๒ และในเขตเดิมในการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๖

เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๙ อายุได้ ๗๕ ปี ลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคกิจสังคม และไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งอีก เป็นการยุติบทบาทการเมืองในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนับแต่นั้นมา

เมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๓๓ ได้กลับมาดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคกิจสังคมอีกครั้งหนึ่งจนกระทั่งลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคเป็นการถาวรเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๓๔

งานด้านหนังสือพิมพ์

แม้ว่าจะได้ยุติบทบาททางการเมืองโดยตรงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๔ แต่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังมีบทบาทสำคัญต่อการเมืองการปกครองไทยในฐานะนักวิเคราะห์วิจารณ์การเมืองจนได้รับการยกย่องว่าเป็น “เสาหลักประชาธิปไตย” มาจนช่วงสุดท้ายของชีวิต โดยผ่านการสัมภาษณ์ การอภิปรายทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ และที่สำคัญที่สุดคือข้อเขียนในหนังสือพิมพ์รายวันและรายปักษ์

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เริ่มต้นงานด้านหนังสือมาตั้งแต่วัยเรียนที่ประเทศอังกฤษ เคยเป็นบรรณาธิการหนังสือสามัคคีสาร

ของสมาคมนักเรียนไทยในอังกฤษและได้เขียนบทความภาษาอังกฤษลงในหนังสือพิมพ์ Liberty ซึ่งเป็นหนังสือในเครือเสรีกรุงและไทยราษฎร์ ซึ่งมีนายสอ เศรษฐบุตร (หลวงมหาสิทธิไวยาร) เป็นบรรณาธิการ บทความของท่านได้รับการแปลลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เสรีกรุงอีกด้วย

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้เริ่มเขียนงานให้กับหนังสือพิมพ์รายวันเกียรติศักดิ์ งานชิ้นแรกที่เขียนเป็นบทความ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะไม่ใช้นามแฝงหรือนามปากกา เรื่องที่เขียนทุกเรื่องจะต้องลงนาม คึกฤทธิ์ ปราโมช ต่อมากระแสการเมืองที่คลุกคลีอยู่เริ่มรุนแรงขึ้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ยิ่งผูกพันกับวงการหนังสือพิมพ์มากขึ้น ได้เริ่มเขียนวรรณกรรมการเมืองโดยเขียนเป็นนิยายกึ่งพงศาวดารเช่นเรื่อง ใจโอนายกตลอดกาล ลงในหนังสือพิมพ์รายวันเกียรติศักดิ์ ในราวเดือนสิงหาคม ๒๔๙๒ และในช่วงนี้เองได้ตัดสินใจลาออกจากคณะรัฐมนตรีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม แล้วหันหลังให้กับแวดวงการเมืองด้วยเห็นว่านักการเมืองพากันละทิ้งผลประโยชน์ของประชาชน เลือกแต่ประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ

บทบาทของการเป็นนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์เริ่มขึ้นอย่างจริงจัง เมื่อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ร่วมกับ นายสละ ลิขิตกุล ก่อตั้งหนังสือพิมพ์สยามรัฐ เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๙๓ ซึ่งมีคำขวัญเป็นอุดมการณ์ประจำหนังสือพิมพ์จากพุทธภาษิตที่ว่า นิคฺคณฺเห นิคฺคหารํ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารํ แปลความหมายว่า ชมคนที่ควรชม ชมคนที่ควรชม

ในฐานะนักหนังสือพิมพ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นนักต่อสู้เพื่อเสรีภาพในการแสดงความคิด ขอบเขียนชี้ให้เห็นถึงการต่อสู้ทุกรูปแบบเพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตยอย่างแท้จริงเป็นประชาธิปไตยเพื่อประชาชน มิใช่เพื่อกลุ่มบุคคลใดหรือคณะใดคณะหนึ่ง

พุทธศักราช ๒๔๙๔ เกิดกบฏที่เรียกว่า "กบฏแมนฮัตตัน" ภายหลังเหตุการณ์นั้นรัฐบาลได้ประกาศกฎอัยการศึกเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ตอบโต้รัฐบาลด้วยวิธีการเสนอข่าวประเภทไร้สาระ ตัวอย่างหัวข้อข่าวที่ลงในหนังสือพิมพ์สยามรัฐในระบายนั้น เช่น ต้นหมากหลังโรงพิมพ์สยามรัฐมี ๑๓ ต้น พระอาทิตย์ที่หัวหินขึ้นผิดทางกับที่ศรีราชา

นกกะจอกยกพวกตีกันสันนิษฐานสาเหตุว่าเรื่องผัวเมีย เป็นต้น
การเขียนข่าวในทำนองนี้เป็นไปร่วม ๒ เดือน ในที่สุดสถานการณ์
ก็กลับเข้าสู่เหตุการณ์ปกติ เลิกใช้กฎอัยการศึก

นอกจากคอลัมน์ประจำวันซึ่งเปลี่ยนชื่อไปตามสถานการณ์
ตั้งแต่ ปัญหาประจำวัน เก็บเล็กผสมน้อย ซอยสวนพลู
ข่าวนอกนา ฯลฯ บทประพันธ์เรื่องยาวทั้งบันเทิงและสารคดี
ที่ได้รวมพิมพ์เป็นเล่มภายหลังถือกำเนิดในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ
เป็นจำนวนไม่น้อย ที่โด่งดังที่สุดก็คือเรื่อง **สี่แผ่นดิน** และ
หนังสือวิชาการที่อาจจะไม่รู้จักกันแพร่หลายแต่เป็นหนังสือที่มี
คุณค่าที่สุดเรื่อง **ธรรมแห่งอารยะ** เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา
ซึ่งถือกำเนิดในอินเดีย (ชนเผ่าอารยัน) ซึ่งรวมถึงพุทธศาสนา
เป็นหนังสืออ่านประกอบวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทยใน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นผู้สอน

ข้อเขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์มีอิทธิพลต่อคนจำนวนมาก

แนวทางการเขียนยึดประชาชนเป็นหลัก รับฟังเสียง
คนส่วนใหญ่ รับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ แต่ก็พร้อมที่จะแสดง
ความคิดเห็นของตนเองตอบโต้วิพากษ์ แม้จะมีการวิพากษ์วิจารณ์
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ในกลุ่มนักหนังสือพิมพ์บางคนอยู่บ่อย ๆ แต่ลึก
ลงไปบรรดานักหนังสือพิมพ์เหล่านั้นก็ยอมรับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ว่าเป็นปูชนียบุคคลแห่งวงการหนังสือพิมพ์ผู้ซึ่งพร้อมที่จะ
ปกป้องเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ในทุกวิถีทาง

งานด้านการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม

งานด้านการศึกษา

นอกจากการเป็นอาจารย์พิเศษในวิชาการที่เน้นหนัก
ไปในเรื่องของเศรษฐศาสตร์ การบัญชี รัฐศาสตร์การเมือง
การปกครองในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยแล้ว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ยังได้รับเชิญให้เป็นนักวิชาการ
ในการสัมมนา การอภิปราย และผู้บรรยายในวิชาที่เกี่ยวกับ
วัฒนธรรมไทยทั้งด้านนาฏศิลป์ ดนตรี ประวัติศาสตร์ โบราณคดี
วรรณกรรม ปรัชญา และศาสนา แก่สถาบันการศึกษาและ
องค์กรต่าง ๆ ทั่วประเทศตลอดชีวิต

แต่ผลงานทางการศึกษาที่ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจน และสืบทอดมาจนปัจจุบันอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นส่วนใหญ่

เมื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปรับปรุงระบบการศึกษา และจัดตั้งคณะศิลปศาสตร์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มีบทบาทเป็นอย่างมากในการช่วยคณะผู้จัดตั้งคณะศิลปศาสตร์ ซึ่งแก่นักศึกษาและคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย ตลอดจนสาธารณชนถึงคุณค่าของการศึกษาวิชาความรู้พื้นฐานหรือความรู้ทั่วไป (Liberal Arts) ก่อนที่นักศึกษาจะเข้าสู่หลักสูตร การศึกษาทางวิชาชีพ เช่น กฎหมาย บัญชี ซึ่งเป็นแนวความคิด ทางด้านการศึกษาที่เป็นของใหม่ในประเทศไทยในขณะนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้เป็นอาจารย์พิเศษสอนหลักสูตรวิชาพื้นฐาน ของคณะศิลปศาสตร์เป็นครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ โดย เป็นผู้สอนวิชาศาสนาเปรียบเทียบ ปรัชญา พุทธศาสนา และ วิชาอารยธรรมไทย

หลักสูตรวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทยได้กลายเป็น ต้นแบบที่มหาวิทยาลัยอื่น ๆ ได้นำไปปรับปรุงการเรียนการสอน และในปัจจุบันทบวงมหาวิทยาลัยได้กำหนดให้เป็นนโยบาย ในทุกมหาวิทยาลัยทั่วประเทศว่าจะต้องมีหลักสูตรวิชาพื้นฐาน ทั่วไปและพื้นฐานอารยธรรมไทยรวมกันอย่างน้อย ๓๐ หน่วยกิต

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นผู้จัดตั้งสถาบันไทยคดีศึกษาขึ้นใน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ เพื่อให้เป็น แหล่งค้นคว้าและรวบรวมวิชาการที่เกี่ยวกับอารยธรรมไทย และ รับตำแหน่งเป็นประธานกรรมการคนแรก สถาบันไทยคดีศึกษา ยังคงความเป็นสถาบันทางวิชาการของธรรมเนียมประเพณีไทย ทั้งด้านศาสนา การเมือง การปกครอง เศรษฐศาสตร์ วรรณศิลป์ นาฏศิลป์ และดนตรีไทยในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จนทุกวันนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหากรุณา โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็น ศาสตราจารย์พิเศษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แสดงเป็นทศกัณฐ์ คู่กับคุณครูจำเรียง พุทธประดับ ซึ่งต่อมาได้รับการเชิดชูเกียรติคุณเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขานาฏศิลป์

งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย

สาธารณชนยอมรับว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ทั้งศิลปและศาสตร์สาขาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง จนได้รับการยกย่องว่า เป็นปราชญ์คนหนึ่งของเมืองไทย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระมหากรุณาธิคุณทรงครอบครองละครพระราชนิพนธ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ในพิธีไหว้ครูและครอบครององค์พระพิราพแก่ศิลปินของกรมศิลปากรซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้น ณ พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ฟื้นฟูการแสดงโขนให้กลับมาโด่งดังเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปด้วยการก่อตั้งโขนธรรมศาสตร์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ เพื่ออบรมเยาวชนไทยให้เข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมไทย โดยผ่านสื่อนาฏศิลป์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้บันทึกถึงการเรียนรู้เรื่องโขนไว้ว่า

“เรื่องเล่นโขนนี้ในวังมีโรงหัดโขนในสมัยรัชกาลที่ ๖ เราเป็นเด็กเข้าไปวิ่งเล่นอยู่ในวังเกือบทุกวัน ท่านขุนณัฐภานต์ ท่านนี้ก็ยังโง่งของท่านจำไม่ได้เสียแล้ว มาจับไปหัดโขนให้... อีกอย่างหนึ่งการหัดโขนหัดละครมันเหมือนถีบจักรยานเมื่อเป็นเข้าหนหนึ่งแล้วเอามาขี่ใหม่ อาจไม่คล่องตัวกระพริ่งกระพริ่ง แต่สักประเดี๋ยวก็ดีเหมือนเดิม หรือว่าจะเหมือนว่ายนํ้าก็เป็นได้...เมื่อโตขึ้นมาแล้วเรามาศึกษาหลังจากที่หัดเป็นตั้งแต่เด็ก ๆ ไม่ได้จดจำเพราะถูกเขียนตีเหมือนตอนเด็ก ๆ เราศึกษาหาเหตุผลตามแบบการศึกษาแผนใหม่ มันก็เกิดความรู้แยกแยะวิจัยได้ สอนเด็ก ๆ ต่อไปได้...”

นอกจากจะเป็นผู้อำนวยการของคณะโขนธรรมศาสตร์แล้ว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ยังเป็นผู้ฝึกสอนด้วยตนเองร่วมกับคณะครูจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ (กรุงเทพฯ) ได้ร่วมแสดงหลายครั้ง

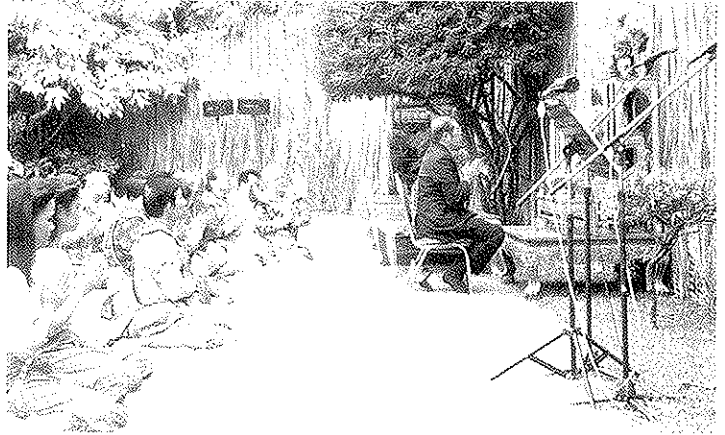
คณะโขนธรรมศาสตร์ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แสดงหน้าพระที่นั่งในโอกาสที่สำคัญหลายครั้ง และได้ออกโรงครั้งแล้วครั้งเล่าเป็นที่ชื่นชมของประชาชนจำนวนมาก ได้เดินทางไปแสดงทั่วทุกภาคของประเทศและได้รับเชิญไปร่วมในงานมหกรรมนาฏศิลป์และดนตรีที่ฮ่องกง แม้โขนธรรมศาสตร์จะไม่แตกต่างจากศิลปะแขนงอื่นโดยที่มีจังหวะเพื่องพู่และขับเขาตามสภาวะทางสังคม แต่โขนธรรมศาสตร์ยังคงความเป็นสถาบันที่รวมศิลปวัฒนธรรมสืบมาจนปัจจุบัน

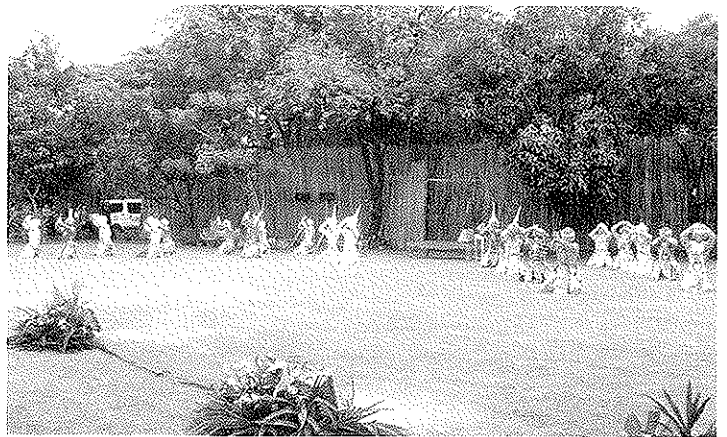
เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ทอดพระเนตรการแสดงโขนกลางแจ้งตอน พิณกสวามิภักดิ์ โดยคณะโขนธรรมศาสตร์ ในสวนหลังบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เนื่องในโอกาสครบ ๙๐ ปีเกิด ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

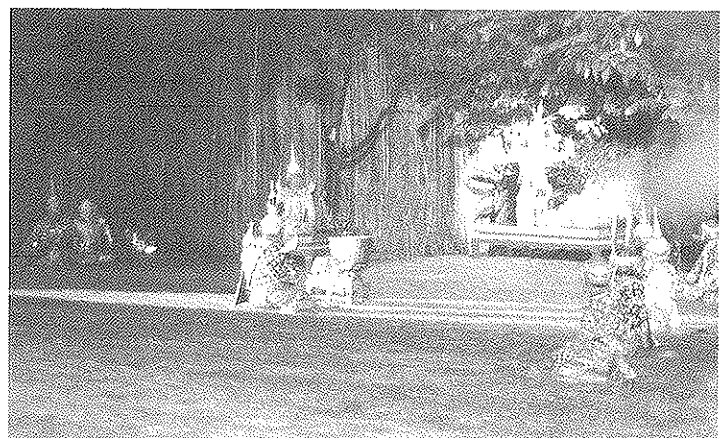
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชปฏิสันถาร กับคณะโขนธรรมศาสตร์หลังจบการแสดง

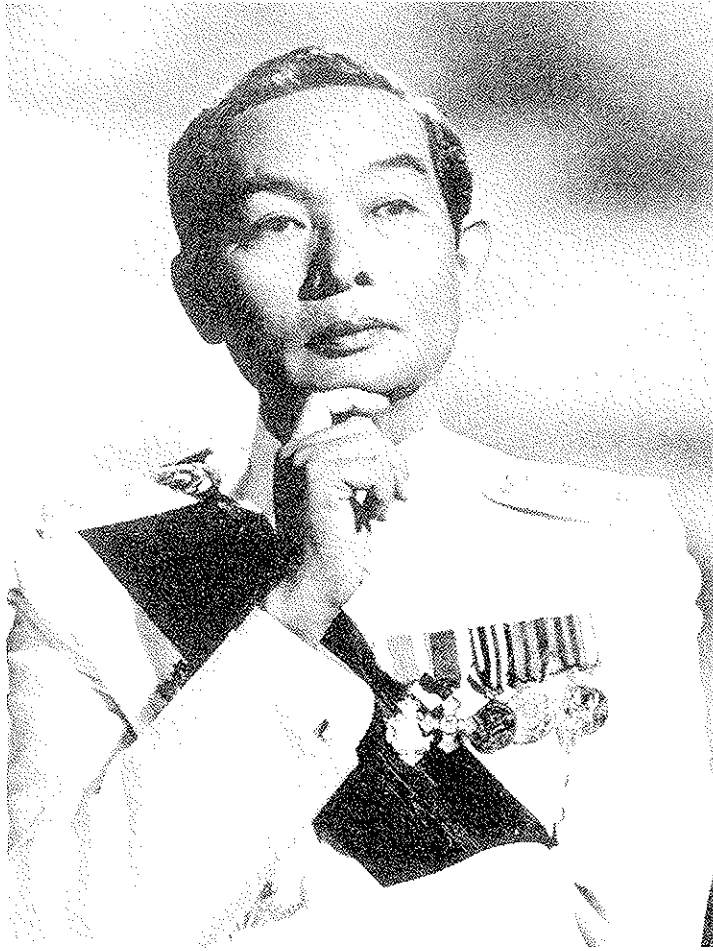
การไหว้ครูหลังโรงของคณะโขนธรรมศาสตร์ก่อนการแสดง

ผู้แสดงโขนธรรมศาสตร์ถวายบังคมถวายตัวสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ก่อนเริ่มการแสดง

ภาพนี้เป็นฉากพิเภกเตือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา และพระรามปรากฏพระองค์ เป็นพระนารายณ์ ๔ กร

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในชุดนายกรัชมณตรีประเทศสาร์คัน (Sarkhan)
ในภาพยนตร์เรื่อง *The Ugly American*

งานด้านการแสดง

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นผู้ที่สนใจการแสดงละครเวที โดยเฉพาะละครพูด และได้มีส่วนในการส่งเสริมศิลปะการแสดงแบบตะวันตกในเมืองไทย ทั้งโดยการแต่งและแปลบทละครพูดและแสดงเองก็หลายครั้งทั้งทางโทรทัศน์และบนเวทีที่โด่งดังที่สุดก็คือการเดินทางไปฮอลลีวูด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับเชิญให้แสดงหนังเป็นตัวเอก (มิใช่ตัวประกอบ) ร่วมกับดาราที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งคือนายมาลอน แบนโด ในภาพยนตร์เรื่อง *The Ugly American* ซึ่งได้ออกฉายไปทั่วโลก

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และนายมาดอน
แบรนโด แสดงภาพยนตร์เรื่อง The Ugly
American

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แสดงละครเวทีเรื่องราชนอน

งานเลี้ยงต้อนรับนายมาดอน แบรนโด
ที่สนามหลังบ้าน

งานด้านวรรณศิลป์

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นผู้มีพรสวรรค์ในการเขียนหนังสือ สามารถเขียนได้ทุกเรื่อง ทุกเวลา ทุกสถานการณ์ ด้วยคุณลักษณะของผู้ทรงความรู้ งานเขียนของท่านจึงมีมากมายหลายรูปแบบ ให้ความแปลกใหม่ในแนวทางเขียนหลายประเภท ทั้งสารคดี บทความ สักวา บทวิจารณ์ คำกลอน

การที่ข้อเขียนของท่านได้รับความนิยมจากผู้่านมากมาย เพราะสำนวนภาษาที่สร้างความประทับใจกระตุ้นให้ผู้อ่านสนใจที่จะติดตาม ใช้สำนวนที่เข้าใจง่าย มีสาระครบถ้วน สอดแทรกด้วยมุมมองต่าง ๆ ที่กระฉ่างไม่ยุ่งยากซับซ้อน มีเหตุผลสนับสนุนปรากฏในข้อเขียนตั้งแต่ต้นจนจบ

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์มีผลงานการเขียนหนังสือมากกว่า ๒๐๐ เรื่อง ทั้งนวนิยาย เรื่องสั้น เรื่องแปล หนังสือบางเล่ม ได้รับการตีพิมพ์หลายครั้ง เช่น *สี่แผ่นดิน* *ไม่แดง หลายชีวิต* *ฐิติไทเฮา* เป็นต้น คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔

ผลงานด้านวรรณศิลป์มีรายละเอียดเพิ่มเติมในบทต่อไป

ช่วงสุดท้ายของชีวิต

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์กลับมาเป็นที่เลื่องลือในแวดวงวรรณกรรมอีกครั้งหนึ่งเมื่อได้รับประกาศเกียรติคุณเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๒๔ และเป็นนักเขียนดีเด่นในรอบร้อยปีเรื่องสั้นไทย พร้อมทั้งมีการจัดพิมพ์ผลงานของท่านทั้งเก่าและใหม่มากมายหลายเล่ม ซึ่งยังคงได้รับความนิยมอย่างไม่เสื่อมคลาย

ขณะเดียวกันสุขภาพของท่านก็ทรุดโทรมลงตามกาลเวลา มีข่าวคราวอาการป่วยปรากฏให้เห็นอยู่เป็นระยะ ๆ นับแต่ปี ๒๕๓๐ จนกระทั่งวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๓๔ ท่านกลับเข้าโรงพยาบาลครั้งสุดท้ายเนื่องจากจังหวะการเต้นของหัวใจและเกลือแร่ในโลหิตผิดปกติ คณะแพทย์ได้ออกแถลงการณ์เมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๓๔ ว่าระบบภายในของท่านเสื่อมลง

บทที่

มรดกของแผ่นดิน : วรรณกรรมล้ำค่าของศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ประกาศเกียรติคุณยกย่องให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ คนแรกของประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔

ในการนิพนธ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ความเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ คงจะมีความหมายกว้างกว่าที่เข้าใจกันโดยทั่วไป ครั้งหนึ่งในการอธิบายเรื่อง “จุดประทีปวรรณกรรมไทยในศตวรรษที่สามของกรุงรัตนโกสินทร์” ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้แนะนำให้ผู้อ่านอภิปรายตกลงกันเสียก่อนว่า “วรรณกรรม” หมายความว่าอย่างไร เพราะความเห็นของนักวิชาการในเรื่องนี้แตกต่างกันมาก

“กระผมเองเคยตอบตัวเองว่า วรรณกรรมนั้นเป็นความคิดที่ดีของมนุษย์ที่ปรากฏลงในแผ่นกระดาษ”^๑

ตามคำนิยามนี้ “วรรณกรรม” ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มิได้จำกัดอยู่เฉพาะบทประพันธ์ที่ถือกันทั่วไปว่าเป็นวรรณกรรมหรือวรรณคดี ขึ้นได้แก่ งานประเภทบทหรือกรรณ นวนิยาย เรื่องสั้น บทละคร เท่านั้น เพราะ “ความคิดที่ดี” ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ที่ “ปรากฏลงในแผ่นกระดาษ” มีความหลากหลายยากที่จะเทียบได้ ทั้งในด้านเนื้อหาซึ่งนอกจากจะเป็นบทประพันธ์ประเภท “วรรณคดี” ดังกล่าวแล้ว ยังรวมบทสารคดี บทความทางวิชาการหลายสาขา ข้อเขียนในหนังสือพิมพ์ในรูปแบบต่าง ๆ ตั้งแต่

^๑ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช คำอภิปราย “จุดประทีปวรรณกรรมไทยในศตวรรษที่สามของกรุงรัตนโกสินทร์” ในหนังสือเรื่อง คึกฤทธิ์กับความเป็นไทย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ๘๓ ปี คึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า ๑๕๖-๑๕๗

บทบรรณาธิการ ปัญหาประจำวัน คอลัมน์วิเคราะห์เหตุการณ์ บ้านเมืองและปัญหาสังคม เช่น ซอยสวนพลู ข้าวนอกนา ฯลฯ ซึ่งเขียนติดต่อกันเป็นเวลากว่า ๓๐ ปี และทั้งในด้านรูปแบบ ซึ่งมีทั้งร้อยแก้วร้อยกรองประเภทต่าง ๆ : โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เรื่องแปล บทโฆษณ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) จนได้รับสมญาว่า “คนหลายโคลก”^๒

คงจะไม่เป็นการอาจเอื้อมที่จะวิเคราะห์ดูว่าอะไรเป็นสาเหตุหรือแรงบันดาลใจในการสร้าง “วรรณกรรม” ประเภทต่าง ๆ ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ซึ่งสามารถดึงดูดความสนใจและความนิยมชมชอบจากคนต่างวัย ต่างระดับ และต่างยุค ตั้งแต่เริ่มงานประพันธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ โดยเขียนเป็นบทสักรวาลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน เกียรติศักดิ์ มาจนกระทั่งปัจจุบัน

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กำเนิดในราชสกุล แต่ชีวิตตั้งแต่เยาว์วัยมีความใกล้ชิดกับราชสำนักในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองมากกว่า “ลูกเจ้า” ส่วนมาก เพราะครอบครัวได้รับพระมหากรุณาจากพระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่หลายพระองค์ ม.ร.ว.หญิงบุญริบ (ปราโมช) พินิจชนคดี พี่สาวคนโตของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ถวายตัวต่อสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี (สมเด็จหญิงเล็ก) และได้พำนักอยู่ใต้พระบารมีสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้นในพระบรมมหาราชวังและพระราชวังดุสิตจนถึงสิ้นพระชนม์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เองก็ได้ “วิ่งเข้าวิ่งออก” อยู่ในพระบรมมหาราชวัง ชิมชั้นบรรยาการของชาววังมาตั้งแต่ยังเยาว์

^๒ คุณสมักร สุนทรเวช ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครคนปัจจุบัน ได้เลือกการตอบปัญหาประจำวันบางเรื่องมาจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความ เป็นอัจฉริยะของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในการใช้ภาษาไทยในรูปแบบต่าง ๆ นอกเหนือจาก ความหลากหลายของปัญหา ผู้ที่ถามมาเป็นกลอนจะได้รับคำตอบเป็นกลอน คำถามเป็นโคลงคำตอบก็เป็นโคลง คุณสมักรได้อนุญาตให้นำหนังสือ ที่เหลือมาจำหน่าย นำรายได้สมทบทุน “มูลนิธิคึกฤทธิ์ ๙๐๙” (มีจำหน่าย ในจำนวนจำกัดที่บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เพียงแห่งเดียว)

แรงบันดาลใจประการแรกคงจะหนีไม่พ้นภูมิหลังของชีวิต ในเรื่องนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้บันทึกลงไว้อย่างน่าฟังในประวัติ ม.ร.ว.บุญรับ พินิจชนคดี ซึ่งจะขอยกข้อความบางตอนมาลงไว้เป็นตัวอย่างของ “โคลก” หนึ่งในซึ่งมิได้แพร่หลายนักในหมู่นักอ่านปัจจุบัน

“สำหรับตัวผมเอง คุณพี่บุญรับเป็นแม่เป็นครูและเป็น ที่พึ่งที่อุปการะผมมาจนตลอดชีวิตของท่าน พระคุณของท่านนั้น จะพรรณาอย่างไรก็คงจะไม่ถ้วนทั่ว

ตั้งแต่ผมจำความได้มา คุณพี่บุญรับเป็นผู้เลี้ยงดูผมในทุกทาง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกินอยู่หลับนอนไปจนถึงความประพฤติ ท่านเป็นผู้สอนให้ผมกินเป็น รู้จักรสและคุณค่าของอาหาร ท่านเป็นผู้สอนมารยาททั่วไปให้เข้ากับคนได้ทุกชั้น ท่านคอยดูแลให้รู้จักรักษาความสะอาด ให้รู้จักความสวยงามและความ เป็นเวลา ความรู้ในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามกาลเทศะนั้น ได้มาจากท่านตั้งแต่อ่อนแอแต่แรก แต่ทั้งนี้ที่ท่านเลี้ยงดูผมมาอย่าง ใกล้ชิดตั้งแต่เล็ก ท่านก็ไม่เคยเอาตัวผมออกไปห่างแม่ ความรักแม่ ความใกล้ชิดและความอบอุ่นของเด็กที่ได้จากมารดาบังเกิดเกล้า นั้น ผมมีอยู่บริบูรณ์ไม่บกพร่อง มาคิดดูเดี๋ยวนี้ว่าคุณพี่บุญรับ ทำอย่างไรผมก็นึกไม่ออก คิดได้แต่ว่าท่านจะต้องมีวิธีการ ที่วิเศษแนบเนียนมาก

ทางด้านความเป็นครูคุณพี่บุญรับสอนหนังสือไทย ให้ผมตั้งแต่ผมยังเป็นเด็กเล็กมาก จนผมจำไม่ได้ว่าเรียนกัน เมื่อไร อย่างไร รู้แต่ว่าเมื่อจำความได้นั้นอ่านหนังสือไทยออก เสียแล้ว แต่มีหลักฐานพยานอยู่ที่หนังสือเรียนชื่อมูลบทบรรพกิจ ซึ่งคุณพี่บุญรับเก็บไว้ หน้าหนังสือเล่มนั้นทุกหน้ามีรอยด่างเป็น ดวงสีชมพูเต็มไปหมด คุณพี่บุญรับบอกว่าท่านให้ผมใช้ก้านธูป ชี้ตัวหนังสือที่อ่าน เวลาอ่านผิดหรือเกเรอย่างไร ท่านก็ตี ผมก็ร้องไห้ น้ำตาหยดถูกก้านธูปเป็นสีชมพู แล้วก็ตกลงไปที่ หน้าหนังสือจนด่างเป็นสีชมพูทั้งเล่ม ผมจึงอ่านหนังสือออก

พอเรียนภาษาไทยอ่านออกและอ่านหนังสือสามก๊กได้ ดัง ๆ โดยผันชื่อจีนได้ไม่ผิด คุณพี่บุญรับก็สอนภาษาอังกฤษให้ ท่านสอนให้รู้ภาษาอังกฤษได้ถึงขนาดที่ผมไปเข้าเรียนอนุบาล

ที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง แหม่มโคลต้องตกใจที่เห็นเด็กตัวแค่นั้น
รู้หนังสืออังกฤษถึงเพียงนั้น นอกจากหนังสือไทยหนังสืออังกฤษแล้ว
คุณพี่บุญรับยังสอนคณิตศาสตร์บวกลบคูณหารได้พอสมควร
ก่อนที่ผมจะไปเข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียน การที่ผมอ่านหนังสือ
ได้สองภาษาไม่ติดขัด และพอคิดเลขในใจได้โดยไม่ต้องอาศัย
เครื่องคิดเลขไฟฟ้า นั้นว่าเป็นบุญคุณของคุณพี่บุญรับมาจนบัดนี้

คุณพี่บุญรับเป็นชาววังทั้งตัว เพราะฉะนั้นจึงมีอารมณ์ขัน
และมีปฏิภาณว่องไวในการพูดจา ทำให้คนครึกครื้นได้มาก
วิชานี้ผมก็ได้เรียนเอาไว้มากจากคุณพี่บุญรับ และได้ใช้ในการ
พูดและการเขียนมาตลอดชีวิต ในทางกวีนิพนธ์ คุณพี่บุญรับ
ก็มีความรู้มาก เพราะท่านแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน
ได้ทุกอย่าง ยิ่งกว่านั้นยังจำวรรณคดีได้มากเรื่องและอย่างยืดยาว
ซึ่งท่านนำมาใช้ในหลายโอกาสเพื่อให้เข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน
ความจริงลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะของผู้มีการศึกษาในเมืองไทย
ในสมัยหนึ่งอันเป็นลักษณะที่ลึกซึ้งมากเพราะเท่ากับว่าท่านเหล่านั้น
มีวัฒนธรรมไทยอยู่ในสายเลือด แสดงออกอยู่ทุกขณะใน
ชีวิตประจำวันของท่าน กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ที่ผมแต่งได้
และได้เคยแต่งมาแล้วเป็นสิ่งที่ผมได้เล่าเรียนมาจากคุณพี่บุญรับ
ทั้งหมด ผลงานจะดีเลวแค่ไหนนั้นเป็นเรื่องของผม แต่คุณพี่บุญรับ
เป็นแหล่งความรู้เบื้องต้นของผมในทางนี้ ความจริงคุณพี่บุญรับ
เคยแปลนวนิยายภาษาอังกฤษไว้หลายเรื่อง ได้มีนิพนธ์สาร
สมัยนั้นนำเอาไปตีพิมพ์โดยใช้นามปากกา และท่านได้แต่งฉันท์
โคลงสี่สุภาพ และกลอนเอาไว้มาก น่าเสียดายที่ปัจจุบันนี้
สูญหายไปหมดแล้ว”^๓

เห็นจะไม่ต้องมีข้อสงสัยเลยว่าแรงบันดาลใจในการ
เขียนเรื่อง **สี่แผ่นดิน** ซึ่งคนจำนวนมากถือว่าเป็นนวนิยายอมตะ
เป็น **มรดกล้ำค่า** ของแผ่นดินนั้นมาจากที่ใด เคยมีผู้เรียนถาม
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ว่าคิดจะเขียนวรรณกรรมเรื่องใหญ่ ๆ อย่าง
สี่แผ่นดิน อีกหรือไม่ ได้รับคำตอบว่า

^๓ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช “ประวัติ ม.ร.ว.บุญรับ พินิจชนคดี” พิมพ์ในหนังสือ
ราชสกุลวงศ์ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
ม.ร.ว.บุญรับ พินิจชนคดี ท.จ. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

“วรรณกรรมเรื่องใหญ่ ๆ นั้นไม่ใช่เรื่องที่จะคิดจะเขียน มันเป็นเรื่องอะไรที่มันระเบิดขึ้นมาจากตัว มันห้ามก็ไม่ได้ หยุดก็ไม่ได้ เรื่องมันมีอยู่ในอก มันมีอีก แต่มันจะระเบิดเมื่อไม่ทราบ หวังว่าจะระเบิดก่อนตาย จะได้เขียนกันอีก”^๔

เหตุการณ์และรายละเอียดเกี่ยวกับชนบทรรมนิยม ประเพณีและบรรยากาศของสังคมไทยในเรื่อง **สี่แผ่นดิน** เป็นสิ่งที่สะสมอยู่ในจิตสำนึกของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จากเรื่องราวที่ถ่ายทอดกันลงมาในครอบครัวและผู้ใกล้ชิดในแวดวงเดียวกัน และสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต “มันอยู่ในอก” ตามที่ท่านกล่าว มิได้เกิดจากการลักลอบจำคำบอกเล่าของผู้ใดผู้หนึ่ง มาเขียนโดยมิได้อ้างอิงถึงที่มาตามที่นักวิจารณ์บางคนตำหนิ และได้จำลองมาจากชีวิตของผู้ใดผู้หนึ่งดังที่เคยมีบุคคลบางคน หรือบุตรหลาน “ดู” ว่าตัวละครในเรื่อง **สี่แผ่นดิน** ดัดแปลงมาจากชีวิตจริงของท่านผู้นั้นผู้นี้ เพราะภาพที่วาดออกมาโดยตัวอักษรเห็นจริงเห็นจังมาก

โดยแท้จริงแล้ว ตัวละครในเรื่อง **สี่แผ่นดิน** เกิดจากจินตนาการของผู้ประพันธ์ ซึ่งใช้ตัวละครทุกตัวตั้งแต่ “เสด็จ” คุณสาย แม่ซ้อย แม่พลอย พ่อเพิ่ม และตัวอื่น ๆ เป็นสื่อในการเล่าถึงบรรยากาศของสังคมไทยในกลุ่มของคนชั้นสูงในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเพื่อพู่ถึงที่สุดไปจนถึงระบอบหัวเลี้ยวหัวต่อไปสู่สังคม “ประชาธิปไตย” ในรูปแบบที่มีสีสันและเต็มไปด้วยชีวิตชีวา จนทำให้ผู้อ่านรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับบุคคลในเรื่องและติดตามชะตาชีวิตของคนเหล่านั้นอย่างใจจดใจจ่อ ความเป็นอัจฉริยะของผู้ประพันธ์ทำให้เรื่อง **สี่แผ่นดิน** ซึ่งเขียนขึ้นมาวันต่อวันเพื่อลงในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ กลายเป็นเรื่องที่คนจำนวนมากยกย่องว่าเป็นบทประพันธ์ชิ้นเอกที่เป็นมรดกอันล้ำค่าในวงวรรณกรรมของไทย

^๔ ตัดตอนจากบทสัมภาษณ์ “เราจะรักษานาฏศิลป์ไทยไว้ได้อย่างไร” ในนิตยสาร สารคดี ตีพิมพ์ในสยามรัฐฉบับพิเศษ ครบรอบ ๘๓ ปี คึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า ๓๘

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เคยเล่าไว้ว่านวนิยายเรื่อง **สี่แผ่นดิน** นี้เขียนตัวเองขึ้นมาทุกวัน โดยที่ผู้เขียนไม่ทราบล่วงหน้าว่าเรื่องจะดำเนินไปอย่างไร ตรงกับคำอธิบายเกี่ยวกับการสร้างงานวรรณกรรมที่ยกมาเล่าไว้ข้างต้นว่า "เป็นเรื่องที่ระเบิดมาจากตัวห้ามก็ไม่ได้ หยุดก็ไม่ได้"

ผู้ที่อ่านนวนิยายอมตะเรื่องนี้แล้วจะได้รับทั้งความบันเทิงจากเนื้อเรื่อง สำนวนโวหาร และประเทืองปัญญาในเรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยที่ยังคงเป็นพื้นฐานของชีวิตของคนไทยในปัจจุบันอยู่อีกหลายด้าน

แรงดลใจประการที่สองได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์ชีวิตของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์มีหลักที่ยึดมั่นอย่างแน่วแน่อยู่ ๒ หลักตลอดชีวิตอันยืนยาวถึง ๘๔ ปี ซึ่งเป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยความผูกพันทั้งในด้านการงานและส่วนตัว คือ สถาบันพระมหากษัตริย์และหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

เรื่อง **สี่แผ่นดิน** คือภาพสะท้อนของสังคมที่ครรลองของชีวิตหมุนอยู่รอบแกนกลางคือพระมหากษัตริย์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เชื่อมมั่นในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เพราะสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยมีเครื่องกำหนดศีลธรรมที่แน่นอนได้แก่ **ทศพิธราชธรรม** หรือธรรมะแห่งผู้ครองแผ่นดิน ๑๐ ประการ **สังคหวัตถุ ๔** ประการ และ**จักรวรรดิวัตร ๑๒** ข้อ ซึ่งล้วนแต่เป็นกฎเกณฑ์ในการปกครองที่จะนำไปสู่สังคมที่สงบสุขและยุติธรรม

"สถาบันพระมหากษัตริย์ ได้ก้าวออกมาอีกในรัชกาลปัจจุบัน ทั้งที่เอกลักษณ์ดั้งเดิมของสถาบันพระมหากษัตริย์จะยังคงมีอยู่ครบถ้วน แต่ก็ได้บังเกิดความรู้สึกที่ประกอบด้วยความมั่นใจแน่นแฟ้นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันของประชาชน และจะอยู่ควบคู่กับประชาชนตลอดไปจะขาดเสียมิได้ ทั้งนี้เพราะว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีด้วยพระอุตสาหคุณ พระวิริยะคุณ และพระขันติคุณอันหาที่สุดมิได้ เป็นที่ประจักษ์แก่ใจประชาชนทั่วไป ทรงตั้งอยู่ในศีลของพระมหากษัตริย์คือทศพิธราชธรรมอย่างเคร่งครัด

ไม่มีที่บอกพร่อง และทรงปฏิบัติธรรมของพระมหากษัตริย์ คือสังคหวัตถุและจักรวรรดิวัตรโดยบริบูรณ์ จนศีลและธรรม เหล่านั้นเป็นที่ประจักษ์ออกมาเป็นตัวตนแน่นอนว่าเป็นศีล ที่รักษาได้ เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้จริง มิใช่เป็นแต่เพียงคำสั่งสอน หรือหลักการที่บุคคลยากที่จะปฏิบัติได้

สถาบันพระมหากษัตริย์ปัจจุบันมิใช่สถาบันที่อยู่เหนือ เหตุผลหรือลึกลับอีกต่อไป แต่เป็นสถาบันที่เข้าใจได้ พิสูจน์ได้ เพราะเป็นสถาบันที่มีหน้าที่และภาระงานที่จะต้องทำ และเป็น สถาบันที่ทำงานหนักไม่น้อยกว่าใครในสังคมนี้”^๕

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้เขียนบทความและอภิปรายเรื่อง เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้มากมาย ทั้งในเรื่องปรัชญา และหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานของสถาบันพระมหากษัตริย์ และ ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีที่แปลงแนวความคิดเหล่านั้น ออกมาเป็นรูปธรรมสำหรับคนในสังคมจะถือปฏิบัติ โดยใช้ สำนวนโวหารที่แสดงถึงความนอบน้อมและสละสลวยจนเกือบ จะเข้าขั้นบทร้อยกรอง อันเป็นการแสดงถึงความเป็นอัจฉริยะ ในการใช้ภาษาของผู้ประพันธ์ ดังตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น

แรงดลใจประการที่สามได้แก่ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ครั้งหนึ่งในการให้สัมภาษณ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ปฏิเสธว่า การได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไม่ถือว่าเป็นความสำเร็จสูงสุด

“ตำแหน่งมันสูง... แต่ไม่ใช่ความสำเร็จสูงสุด ว่าจริง ๆ ตำแหน่งนายกก็ไม่สูงอะไร ...มันก็ไปทำงานให้เค้า”^๖

เมื่อผู้สัมภาษณ์เรียนถามว่าถ้าเช่นนั้นความหวังสูงสุดในชีวิตคืออะไร ก็ได้รับคำตอบว่า

“นิพพานสิ ถ้ามกก็ต้องตอบอย่างนี้”

^๕ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช บทความเรื่อง “สังคมไทย” ในหนังสือเรื่อง ลักษณะไทย เล่ม ๑ โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช มิถุนายน ๒๕๒๕ หน้า ๔๓

^๖ ตัดตอนมาจากบทสัมภาษณ์เรื่อง “เราจะรักษานาฏศิลป์ไทยไว้ได้อย่างไร” ในนิตยสาร สารคดี ตีพิมพ์ในหนังสือเรื่อง “คึกฤทธิ์กับความปรารถนา” สยามรัฐ ฉบับพิเศษ ครอบคลุม ๘๓ ปี คึกฤทธิ์ ปราโมช

แม้จะเป็นคำพูดครึ่งเล่นครึ่งจริง แต่ก็แสดงถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ในการดำรงชีวิตของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ผู้เชื่อมั่นว่าการยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจะทำให้คนในสังคมอยู่กันด้วยความสงบสุข

“พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้คนมีความเมตตา คือให้มีความรักต่อชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งปวง ให้ใช้ชีวิตไปโดยไม่มีการเบียดเบียนชีวิตมนุษย์และสัตว์ ความเมตตา นั้นจึงเป็นหลักของชีวิตคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ทำให้เกิดความรักระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และสันติสุขได้มาก”^๙

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์อุปสมบทเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ที่วัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เป็นองค์อุปชฌาย์ และลาสิกขาบทหลังจากงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ รวมเวลาอยู่ในสมณะเพศ ๕๐ วัน

นอกจากเพื่อถวายพระราชกุศลแล้ว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เห็นว่าสำหรับผู้ที่จะต้องการเข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา การศึกษาพระธรรมวินัยเท่านั้นไม่เพียงพอ จำเป็นจะต้องปฏิบัติ คือผนวชเป็นพระภิกษุ เพื่อให้ได้เรียนรู้ด้วยตนเองว่าการดำเนินชีวิตตามพระธรรมวินัยเหล่านั้นเป็นอย่างไร และได้อะไรบ้าง ประสบการณ์นี้ทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์แยกแยะหลักธรรมของพระพุทธศาสนาออกได้อย่างชัดเจนเป็น ๒ ระดับ คือ โลกียธรรม อันเป็นธรรมสำหรับฆราวาส คือคนที่ยังอยู่ในโลกและจะต้องทำมาหากินมีสุขมีทุกข์ไปตามธรรมดาโลก และโลกุตระธรรม อันเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ที่จะออกไปจากโลกแล้วคือ ภิกษุสงฆ์ ได้แก่ธรรมอันเป็นไปเพื่อความดับ

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ชี้ให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนธรรมให้ฆราวาสปฏิบัติไว้มากมาย เช่น ธรรมในการครองเรือน ธรรมในการปกครองประเทศ ซึ่งเป็นหมวดธรรมที่ผู้สอน

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เข้าพิธีอุปสมบท

^๙ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช คำอภิปรายเรื่อง “พุทธแบบชาวบ้าน” ในหนังสือ คึกฤทธิ์กับความเป็นไทย สยามรัฐฉบับพิเศษ ครอบคลุม ๘๓ ปี คึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า ๑๖๓

พุทธศาสนาจะต้องทำให้พระพุทธศาสนิกชนเข้าใจและปฏิบัติตาม โดยเคร่งครัด เพราะจะทำให้เกิดความสุขสงบในสังคม เรียกได้ว่าเป็นศาสนาพุทธระดับชาวบ้าน ซึ่งไม่สนใจในทางปรมัตถ์มากนักและไม่สนใจที่จะบำเพ็ญตนให้ถึงศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อความสิ้นสุด คือ นิพพาน ที่ถือว่าเป็นเป้าหมาย และความสุขสุดยอดของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะคนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถละโลกเข้ามโนวชเป็นภิกษุ ซึ่งจะทำให้ไม่สามารถปฏิบัติธรรมในระดับโลกุตระได้ การสอนหลักธรรมที่ลุ่มลึกเกินสติปัญญาจะทำให้สับสนเพราะความไม่เข้าใจ และเมื่อไม่สามารถติดตามปฏิบัติตามได้ก็จะเกิดความท้อแท้ จนอาจถึงกับละทิ้งพระพุทธศาสนาไปเลย พระพุทธเจ้าทรงเตือนพระสาวกทั้งหลายอยู่เสมอว่า ในการสนทนาธรรมนั้นจะต้องฟังเล็งว่าผู้ฟังจะสามารถรับฟังได้ในระดับใด

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์มีความห่วงใยมานับเป็นสิบ ๆ ปีก่อนจะถึงอสัญกรรมถึงทิศทางการสอนพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และแสดงความคิดเห็นไว้ในหลายโอกาสว่าการนำโลกุตระธรรมไปปะปนกับโลกียธรรมจะนำไปสู่วิกฤตการณ์ในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในกาลข้างหน้า

"ศาสนาพุทธที่ได้ยังให้เกิดผลเป็นสันติสุขดังที่ได้กล่าวมานี้ เป็นศาสนาพุทธที่ปราศจากความเคร่งครัด หรือความเคร่งเครียด การทำบุญทำกุศลต่าง ๆ ในศาสนาพุทธในลักษณะที่วุ่นวี้ มีความเข้าใจว่าเป็นปัจจัยเพื่อไปสู่นิพพาน แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่รีบร้อนนักในการที่จะไปนิพพาน เพราะศาสนาพุทธแบบนี้เชื่อในชาตินี้และชาติหน้า ซึ่งจะมีต่อ ๆ กันไปอีกมาก จึงเชื่อกันต่อไปว่าบุคคลมีเวลาอีกมากมายหลายสิบหรือหลายร้อยชาติที่จะเข้าถึงนิพพานได้สักวันหนึ่ง

ศาสนาพุทธในเมืองไทยแต่ก่อนมา จึงมิใช่รดด่วนสายนิพพานเป็นแน่แท้

ผมเองนับถือศาสนาพุทธแบบที่กล่าวมานี้นับตั้งแต่เกิดมาเป็นตัว อยากจะลองจำแนกแยกแยะให้ฟังกันไว้ตามสมควรในวันนี้

ศาสนาพุทธแบบนี้ภาษาอังกฤษเรียกว่า Folk Buddhism
ซึ่งพอจะแปลได้ว่า ศาสนาพุทธประจำ กระมัง?

หรือศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน

ขอขึ้นต้นด้วยสิ่งที่เคารพเสียก่อน

สิ่งที่เคารพของศาสนาพุทธแบบนี้คือ พระรัตนตรัย ได้แก่
พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

นิมิตแห่งพระพุทธนั่นก็คือ พระพุทธรูป ซึ่งนับถือ
กราบไหว้กันทั่วไป นิมิตแห่งพระธรรมก็คือ ตัวคัมภีร์ธรรมะต่าง ๆ
ซึ่งจะต้องประดิษฐานไว้ในที่สูง และจะจับต้องก็ต้องกราบไหว้
เสียก่อน และพระสงฆ์นั่นก็คือ พระภิกษุสงฆ์ซึ่งอยู่ตามวัดวา
อารามทั่ว ๆ ไป เรียกว่า เป็นบุคคลที่ควรเคารพต้องกราบไหว้
และยกย่องเป็นพิเศษ และเป็นบุคคลที่เป็นเนื้อนาบุญ คือ
ทำบุญด้วยแล้ว จะได้บุญมาก

จะผิดถูกอย่างไรก็ไม่รู้ละ แต่ได้นับถือกันมาอย่างนี้
เป็นเวลาช้านาน ถึงทุกวันนี้ก็ยังมีคนนับถือเช่นนี้เป็นจำนวนมาก
และผมเองก็เป็นคนหนึ่งนั้น

ศาสนาพุทธแบบนี้เห็นชีวิตเป็นอย่างไร?

ตอบได้ว่าเห็นชีวิตไม่เที่ยงตรง เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องตาย
แต่ยังมีชาติหน้าต่อ ๆ ไป กุศลผลบุญที่ทำในชาตินี้ จะมีผล
ตกไปถึงชาติหน้าเป็นเครื่องอำนวยสุขประโยชน์ให้ ทำให้
ไม่ขาดแคลน ไม่เดือดร้อนในชาติหน้าและชาติต่อ ๆ ไป

การสืบชาติต่อ ๆ ไปนี้ จะไปสิ้นสุดลงเมื่อใด?

ตอบว่าจะมีการตายแล้วเกิดอย่างนี้เรื่อยไป จนกว่า
จะสิ้นอวิชชา จึงจะสิ้นความเกิด ความเกิดที่พูดถึงนี้เป็นอะไร
ก็สุดแล้วแต่ตัวบุคคล คนที่รู้จักคิดอ่านลำดับเหตุผลก็จะนึกว่า
ความเกิดนี้ คือความเกิดของอัตตา ซึ่งเมื่อเกิดแล้วจะต้องทุกข์
แต่คนที่ลำดับเหตุผลไม่เป็นหรือไม่มีเวลาจะมานั่งลำดับเหตุผล
ก็จะเชื่อว่าการเกิดนี้คือการเกิดของร่างกายสังขารออกมา
จากท้องแม่ แล้วรู้สึกเสียดายนิด ๆ ว่าจะไประงับไม่ให้มันเกิด
เสียทำไม ด้วยความรู้สึกเช่นนี้ศาสนาพุทธระดับชาวบ้านที่ผม
กำลังพูดถึงนี้จึงไม่สนใจในทางปรมัตถ์มากนักและไม่สนใจ
ในทางที่จะบำเพ็ญตนให้ถึงศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อความสิ้นสุด
ที่ถือว่าเป็นสุข

งานเลี้ยงพระวันครบรอบวันอสังขารกรรม
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ศาลาโชน

ศีลธรรมของศาสนาพุทธแบบนี้เป็นอย่างไร?

คนที่นับถือศาสนาพุทธแบบนี้ เช่นผมเป็นต้น มักจะคำนึงถึงแต่สิ่งที่ไม่ควรทำ ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ลักทรัพย์ ไม่ผิดลูกเมียผู้อื่น ไม่กล่าวเท็จ และไม่ดื่มน้ำเมา การกระทำที่ไม่ควรทำเหล่านี้ รู้ว่าเมื่อทำไปแล้วเป็นบาป ตายไปจะต้องตกนรก อันเป็นที่ ๆ น่ากลัว ไม่มีใครอยากจะไป

ส่วนธรรมในศาสนาพุทธซึ่งท่านสอนไว้ ๕ ข้อเหมือนกัน ประกอบกับศีลห้า และจัดเป็นเครื่องอุปการะให้อยู่ในศีลห้า ได้สะดวกนั้นคนที่นับถือศาสนาพุทธแบบนี้ไม่สนใจ บางคนไม่เคยได้ยินเอาเลยก็มี เพราะฉะนั้นในใจของคนที่นับถือศาสนาพุทธแบบนี้ ศาสนาจึงมีแต่ห้าม แต่ไม่มีสิ่งใดที่บังคับให้ทำ

การห้ามไว้อย่างอ่อน หรือการเตือนว่าอย่าทำดีกว่านั้น เป็นสิ่งที่เบาใจ รับฟังได้ง่ายกว่าบังคับว่าต้องทำอย่างนั้น อย่างนี้เป็นไหน ๆ คนที่นับถือศาสนาพุทธแบบนี้จึงสะดวกใจ สบายกายมากกว่าคนที่นับถือศาสนาที่เคร่งครัดอื่น ๆ

แต่ถึงจะอย่างไรก็ตามศาสนาพุทธแบบชาวบ้านทั้งในด้าน สิ่งเคารพ สิ่งที่เชื่อถือ และสิ่งที่เห็นว่าเป็นความดีความชั่วนั้น เมื่อประกอบกันเข้าแล้วก็ป็นศาสนาที่ค่อนข้างจะร่มเย็น มีความเมตตา หรือความรักซึ่งกันและกันอยู่มาก พูดจว่ากล่าว กันง่าย และอะลุ่มอล่วยกันง่าย เกิดเรื่องขัดใจกันอย่างไรขึ้น ก็ไม่ถึงกับถือว่าเป็นเรื่องแตกหัก” ๔

ข้อเขียนเกี่ยวกับพุทธศาสนาของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์มีอยู่ มากมายหลายระดับ ตั้งแต่หนังสือที่นับเป็นปริศนาธรรม เช่น เรื่องห้วงมหรณพ ตำราคำสอนนักศึกษา คำอภิปรายที่ตีพิมพ์ ในที่ต่าง ๆ และที่สำคัญไม่น้อยกว่าข้อเขียนประเภทวิชาการ คือการตอบปัญหาประจำวันและบทความพิเศษในหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ข้อเขียนประเภทนี้เข้าถึงคนจำนวนมากมาย ลีลาใน การเขียนแตกต่างกันตามเนื้อหาและโอกาส ข้อความที่ยกมานี้

๔ บทความเรื่อง “พุทธแบบชาวบ้าน” จากคอลัมน์ขอยสวณพล วันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ตีพิมพ์ในหนังสือเรื่อง คึกฤทธิ์กับความเป็นไทย สยามรัฐฉบับพิเศษ ครอบรอบ ๘๓ ปี คึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า ๑๖๓-๑๖๕

ตัดตอนมาจากคอลัมน์ **ชอยสวณพล** และเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของการใช้ศิลปะการประพันธ์ในการทำเรื่องที่ยากที่สุดให้เป็นเรื่องง่ายให้คนทุกระดับได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง

การศึกษาจากตะวันตกมีส่วนที่เพิ่มให้ผลงานของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์มีความหลากหลายมากขึ้น เพราะได้ทั้งแหล่งข้อมูลใหม่นำมาเป็นวัตถุดิบในงานเขียน เช่น การแปลโดยตรงหรือดัดแปลงให้เป็นบรรยากาศไทย ซึ่งในบทประพันธ์ประเภทนี้เรื่องที่โด่งดังที่สุด (นักวิจารณ์บางคนว่าอื้อฉาว) คงจะได้แก่เรื่อง **ไม่แดง** ซึ่งมีผู้ตำหนิว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์คัดลอกนวนิยายเรื่องนี้มาจากนักเขียนชาวอิตาเลียนโดยมิได้อ้างอิงถึงแหล่งที่มา แต่ถ้าพิจารณาด้วยความเป็นธรรมแล้ว นอกเหนือไปจากรูปแบบที่เป็นการโต้ตอบระหว่างพระผู้เป็นเจ้ากับนักบวชเพื่อสะท้อนถึงจิตใต้สำนึกและปัญหาในการปฏิบัติภารกิจของผู้ที่จะต้องดูแลความประพฤติและหลักศีลธรรมของผู้ที่อยู่ในเขตความรับผิดชอบของตนแล้ว “สมภารกร่าง” และ “Don Camillo” มิได้มีความคล้ายคลึงในด้านอื่น ๆ เลย วิธีการคิดและปริศนาธรรมของสมภารกร่างสะท้อนให้เห็นถึงความยึดหยุ่นของสังคมไทยซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในหัวข้อเรื่องเมตตากรุณา ในขณะที่บาทหลวงดอนคามิลโลเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมตะวันตกที่อยู่บนพื้นฐานของศาสนาคาทอลิก ซึ่งมีหลักปฏิบัติที่แน่นอนและคำสั่งสอนของพระเยซูซึ่งถือว่าโองการที่ศักดิ์สิทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้าที่จะเปลี่ยนแปลงหรือลบล้างละเมิดมิได้ ถ้ามองจากมุมนี้ เรื่อง **ไม่แดง** สะท้อนให้เห็นถึงหลักในการดำรงชีวิตของคนที่นับถือศาสนาพุทธแบบชาวบ้านได้อย่างชัดเจนที่สุด

งานประพันธ์อันเกิดมาจากการศึกษาจากตะวันตกนี้ทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ซึ่งเป็นผู้อ่านมากฟังมากได้เสนอบทประพันธ์ที่โดดเด่นที่น่าจะยกมาเป็นตัวอย่างได้ ๒ เรื่อง คือเรื่อง **ขุสีไทเฮา** และเรื่อง **กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้**

ในวงการวรรณกรรมของไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา พงศาวดารจีน เช่น สามก๊ก เลียดก๊ก ฯลฯ ถือว่าเป็นหนังสือ

สำคัญ ทางราชการจะมอบหมายให้ท่านผู้รู้ทั้งไทยทั้งจีนร่วมกัน แปลไว้เป็นหนังสือคู่บ้านคู่เมือง หนังสือเหล่านี้ได้สูญหายไปมาก เมื่อเสียกรุงครั้งที่ ๒ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์และต้องทรงฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมขึ้นใหม่ก็ได้ทรงมอบหมายให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นประธานการแปลหนังสือเหล่านี้เสียใหม่ โดยเรียบเรียงเป็นสำนวนไทยที่ไพเราะ "ที่คนไทยควรจะรู้เห็น และนำไปใช้"

เนื้อหาของเรื่อง **ซูสีไทเฮา** ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มาจากชีวประวัติของพระนางที่มีผู้เรียบเรียงไว้เป็นภาษาอังกฤษ แต่ในการถอดความท่านผู้ประพันธ์ใช้ลีลาของพงศาวดารจีนได้อย่างสละสลวยไพเราะเพราะพริ้งไม่น้อยกว่าสำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ถือเป็นอีกโคลกหนึ่งในงานประพันธ์ของศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ท่านนี้

เรื่อง **กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้** ซึ่งสรรเสริญพระเกียรติคุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้แรงบันดาลใจมาจากพงศาวดารอยุธยาฉบับของ วันวลิตชาวฮอลันดา แต่สำนวนโวหารแสดงออกถึงความเคารพสักการะและศรัทธาที่มีต่อผู้ทรงมีพระคุณอันล้นพ้นแก่ชาติบ้านเมืองและอ้างอิงถึงหนังสือที่มีคุณค่าแก่งวรรณกรรมและเป็นพื้นฐานของความรู้เกี่ยวกับอารยธรรมไทยมากมายหลายเรื่อง ซึ่งคนรุ่นปัจจุบันส่วนมากแทบจะไม่เคยสัมผัส ทำให้บทประพันธ์เล็กลง ๆ นี่เป็นเพชรน้ำหนึ่ง เม็ดหนึ่งในวงวรรณกรรมของไทย

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียน บ้านเลขที่ ๑๙ ซอยพระพิณิจ เป็นโบราณสถานประเภทบ้านบุคคลสำคัญ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ แม้ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะประสบความสำเร็จมากมายหลายด้านในชีวิต เช่น ในทางการเมืองก็เป็นถึงนายกรัฐมนตรี ในด้านวิชาการคนจำนวนมากทั่วประเทศที่มีได้เคยเป็นลูกศิษย์ลูกหาโดยตรงก็ระลึกถึงในฐานะ "อาจารย์คึกฤทธิ์" แต่ในระยะยาวคนรุ่นหลังคงจะระลึกถึง "บุคคลสำคัญ" ท่านนี้ในทางด้านวรรณศิลป์มากกว่าด้านอื่น

ความลุ่มลึกของสติปัญญา ความรอบรู้ในเรื่องศิลปะ
วรรณคดี วัฒนธรรม ปรัชญาทางศาสนาและการเมืองของ
ทั้งตะวันตกและตะวันออก ความเจนจัดในภาษาไทยที่ทำให้
สามารถเลือกลีลาการเขียนให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องและระดับ
สติปัญญาของผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย และในประการสุดท้าย
ศิลปะการประพันธ์อันฝังอยู่ในสายเลือดจนเป็นสัญชาตญาณ
ทำให้ "ข้อคิดที่ดีของมนุษย์ที่ปรากฏลงบนแผ่นกระดาษ"^๙ ของ
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นวรรณกรรมดีเด่น เป็นมรดกอันล้ำค่าสมกับ
ที่คนไทยมีภาษาเป็นของตนเอง ซึ่งเป็นสมบัติที่น่ายกย่อง
และต้องสงวนรักษาไว้จนสุดความสามารถ

ครุฑกฤษณ์

- ๑ รักดั่งกฤษณ์ (พระโอรสองค์หนึ่งของกฤษณ์)
ท่ามกลางจิต งามใจใดดูก็ไม่เห็น
เหมือนหงส์กฤษณ์ (หงส์งามกฤษณ์)
สามารถเปลี่ยนแปลงกายได้สารพัน
๑ ค:ให้รักก็รักใจไม่รักใคร
ล:ให้ใครรักก็รักคนรักกัน
ล:ให้คนรักก็รักใจไม่รักกัน
ล:ให้สัจจก็สัจจไม่สัจจจริง
๑ ท่ามร่มเงาหัวใจ (เงาใจ)
ท่ามร่มเงาใจในทรวงยังจ้องเงา
เหมือนหงส์กฤษณ์ (หงส์งามกฤษณ์)
ท่ามเงาใจ (เงาใจ) งามกฤษณ์

- ๑ ท่ามร่มเงาใจ (เงาใจ)
ท่ามร่มเงาใจในทรวงยังจ้องเงา
เหมือนหงส์กฤษณ์ (หงส์งามกฤษณ์)
ท่ามเงาใจ (เงาใจ) งามกฤษณ์
๑ ท่ามร่มเงาใจ (เงาใจ)
ท่ามร่มเงาใจในทรวงยังจ้องเงา
เหมือนหงส์กฤษณ์ (หงส์งามกฤษณ์)
ท่ามเงาใจ (เงาใจ) งามกฤษณ์

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์
พุทธศักราช ๒๕๓๖

^๙ คำนิยาม "วรรณกรรม" ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ที่ได้ยกมากล่าวไว้ข้างต้น

บทที่

บ้านบุคคลสำคัญ : ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ความเป็นมาของบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์

บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ตั้งอยู่ที่เลขที่ ๑๙ ซอยพระพิณิจ
สาทรใต้ ซึ่งคนทั่วไปเคยเรียกกันว่า บ้านซอยสวนพลู เป็นบ้านที่
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ อยู่อาศัยมา ๓๕ ปี จนถึงแก่อสัญกรรม

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็น
โบราณสถานประเภทบ้านบุคคลสำคัญ ม.ล.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
เจ้าของบ้านคนปัจจุบันอนุญาตให้ มูลนิธิคึกฤทธิ์ ๘๐ ใน
พระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยาม-
บรมราชกุมารี เป็นผู้จัดการเปิดบ้านให้สาธารณชนเข้าชม
ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๓ โดยใช้ชื่อเป็นทางการว่า
บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ตามพระราชกระแสองค์อุปถัมภ์
เพื่อเป็นเกียรติยศแก่ท่านเจ้าของบ้าน แทนที่จะใช้ว่า บ้าน
ซอยสวนพลู ตามที่เคยรู้จักกันโดยทั่วไป เพราะคนรุ่นหลัง
อาจจะไม่รู้จักรวมที่มีมาอย่างไร

ในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซอยที่แยกจากถนนสาทรได้ไปทางถนนนางลิ้นจี่และทะลุออกถนนจันทน์ ซึ่งปัจจุบันเรียกว่าซอยสาทร ๓ นั้น เรียกว่า ซอยสวนพลู ซึ่งยังมีซอยเล็ก ๆ แยกคดเคี้ยวไปในเขตทุ่งมหาเมฆอีกหลายซอย กรุงเทพมหานครยังคงรักษาชื่อเดิมไว้โดยให้ชื่อซอยเล็ก ๆ เหล่านี้ว่า ซอยสวนพลู ๑-๗ โดยเริ่มนับซอย ๑ จากทางเข้าด้านถนนจันทน์

ซอยพระพิณิจ เป็นซอยแยกที่อยู่ถัดจากซอยสวนพลู ๗ มาทางปากทางเข้าด้านถนนสาทรได้ ในสมัยนั้นทุ่งมหาเมฆยังไม่มีผู้คนอยู่อาศัยแออัดเช่นในปัจจุบัน ส่วนมากยังคงเป็นเรือสวนปลูกต้นหมากต้นพลู ที่ดินยังมีราคาถูกมากเพราะถือว่าเป็นเขตชานเมือง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้อยู่อาศัยในซอยพระพิณิจมานานหลายปี ในระยะแรกเช่าบ้านอยู่ปากซอย ต่อมาในระหว่างสงครามได้ย้ายเข้ามาอยู่กับ ม.ร.ว.บุญรับ พิณิจชนคดีในบ้านไม้ที่อยู่ติดกับ บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของ ม.ล.รองฤทธิ์ในปัจจุบัน

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์อธิบายว่า นอกจากเหตุผลที่ในสมัยก่อนการสร้างบ้านไม่ราคาถูกกว่าบ้านที่เป็นตึกมากแล้ว ท่านมีความใฝ่ฝันจะอยู่ในบ้านแบบไทย “เพราะรักเรือนไทยมานานแสนนาน เนื่องจากเห็นความสวยงาม อยากอยู่อย่างไทย มีนอกชานเล่น”

เมื่อปลายสงครามโลกประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๔ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ซื้อที่ดินติดกับบ้าน ม.ร.ว.บุญรับไว้ ๕ ไร่เศษ ราคาตารางวาละ ๗ บาท ซึ่งเจ้าของเดิมให้เช่าเป็นสวนปลูกต้นพลู หลังจากนั้นได้ไปเห็นเรือนไทยหลังหนึ่งแถวเสาชิงช้าซึ่งเทศบาลกรุงเทพฯ ได้เวนคืนมาเพราะต้องการใช้ที่บริเวณนั้นสร้างศาลว่าการกรุงเทพมหานคร แม้จะอยู่ในสภาพทรุดโทรมมากก็ยังเห็นได้ว่าเป็นเรือนไทยแบบภาคกลางที่ปลูกอย่างประณีตงดงาม จึงขอซื้อจากเทศบาลกรุงเทพฯ ในราคา ๒,๗๐๐ บาท โดยเพิ่มราคาให้อีก ๗๐๐ บาทจากราคาต้นทุนที่ทางเทศบาลได้คำนวณและเสนอขาย “เทศบาลกรุงเทพฯ บอกว่าไม่เคยขายอะไรได้กำไรเท่านี้” ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ทั้งเรือนหลังนี้ไว้ในที่เดิม จนกระทั่งไปเห็นว่ามีคนเริ่มแกะบานประตูหน้าต่างไป จึงไปร้องเรียนให้ทางเทศบาลติดตามมาจนครบและได้รื้อถอนมากองไว้ในที่ดินที่ซื้อไว้อีกหลายปี จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๐๓ จึงคิดที่จะปลูก

สร้างบ้านอยู่เป็นการถาวร และได้ให้นายน้ำเชื่อม เล็กประทุม (ผู้ที่สนิทสนมกับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ เรียกว่า ลุงเชื่อมบ้าง พี่เชื่อมบ้าง) ซึ่งเป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดมานาน ไปเสาะหาเรือนแบบเรือนภาคกลาง อีก ๒ หลังมาจากบ้านเดิมที่ฝากให้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และนำช่างปรังเรือนจากตำบลลาดชะโด อำเภอดมัยให้ มาสร้าง ตามวิธีการสร้างบ้านไทยแบบโบราณ

ชุมชนชาวผักไห่มีความผูกพันกับราชสกุลปราโมชมานาน เพราะบรรพบุรุษเคยเป็นเลกผีพายที่อยู่ได้บังคับบัญชาของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบ บิดาของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์

“ช่างบ้านนอก มีความชำนาญในการปลูกเรือนไทย ยิ่งกว่าช่างในกรุงเทพฯ เพราะพวกเขาเกิดในเรือนแบบนี้ และตายกันไปในเรือนแบบนี้มากมายหลายชั่วคนแล้ว ย่อมจะรู้จักบ้านไทยดีทุกแง่มุมว่าจะไร้อยู่ที่ไหน

บ้านไทยนั้นขึ้นต้นด้วยการขุดหลุมตามจำนวนเสา ที่จะต้องใช้ และหลุมนั้นค่อนข้างจะกว้าง เมื่อขุดหลุมเสาแล้ว ก็จะเอาเสาลงใส่ไว้แต่ยังไม่กลบ รอให้เอาฝาและเครื่องบนต่าง ๆ ใส่ให้เข้าที่กันก่อนตามที่ช่างที่เขาปรังบ้านเขาทำสักเอาไว้ ในการนี้ก็ต้องขยับเขยื้อนเสาให้เข้ากับเสาบานและส่วนอื่น ๆ ของบ้าน ด้วยเหตุนี้จึงยังกลบเสาไม่ได้ ต่อเมื่อทุกอย่างได้เข้าที่แล้ว จึงได้ลงมากลบเสาที่โคนให้แน่นหนาต่อไป

การปลูกบ้านของผมนักเป็นไปในทำนองนี้ อาศัยแบบโบราณทั้งสิ้น ทั้งบ้านไม่มีตะปูแม้แต่ดอกเดียว เพราะของเก่านั้น ทำสลักมาเรียบร้อยไม่ต้องใช้ตะปู แต่บังเอิญช่างที่ทำนั้นเป็น ช่างสมัยนี้คุ้นกับตะปู ผมดูหน้าเห็นไม่สู้จะสบายใจนัก ผมก็เลยอนุญาตหาที่ลึกลับให้ดอกตะปูได้ดอกหนึ่งลงไป ในบ้านนี้เพื่อให้เป็นที่สบายใจของช่างสมัยใหม่ ตะปูดอกนั้น ผมคิดว่าเดี๋ยวนี้ก็ยังมีอยู่”

บ้าน ๓ หลังนี้สร้างเสร็จในเวลา ๒ เดือน ท่านเจ้าของบ้านได้ให้ทำพายุมีลวดลายสีทองประดับไว้ บนเหนือประตูเรือนประธาน “เป็นการขึ้นชื่อ” ได้เข้า อยู่อาศัยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ และได้เรียกขานกันว่า บ้าน ขอยสวนพลู อันลือลั่น

การปรับปรุง บ้านซอยสวนพลู เป็น บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์

หลังจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ถึงแก่อสัญกรรม บ้านซอยสวนพลู ทั้งสวนและอาคารอยู่ในสภาพทรุดโทรม เพราะหมูเรือนไทย ที่รื้อมาปลูกใหม่เมื่อเกือบ ๔๐ ปีมาแล้วก็เป็นเรือนเก่า ปัจจุบัน บางเรือนก็คงมีอายุได้กว่า ๑๐๐ ปีแล้ว เมื่อก่อนที่จะป่วยหนัก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้เชิญ ดร.สุวิทย์ รัชมิภูติ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร มาปรึกษาเรื่องการจะซ่อมแซมบ้านทั้งหมด เพื่อเป็นการสนอง เจตนารมณ์ของท่าน มุลินธิคึกฤทธิ์ ๘๐+ จึงขออนุญาต ม.ล.รองฤทธิ์ ปราโมช เจ้าของบ้านคนปัจจุบันจัดการซ่อมแซม ดร.สุวิทย์เป็นผู้ควบคุมการซ่อมแซมให้ถูกวิธีการและมาตรฐาน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณา เสด็จฯ ทอดพระเนตรการซ่อมแซม องค์กรต่าง ๆ จากภาค รัฐวิสาหกิจและภาคเอกชนที่สนใจในศิลปวัฒนธรรมและ มีความเคารพศรัทธาใน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ทั้งด้านการงานและ ส่วนตัวได้บริจาคเงินช่วยเหลือเป็นจำนวนมาก

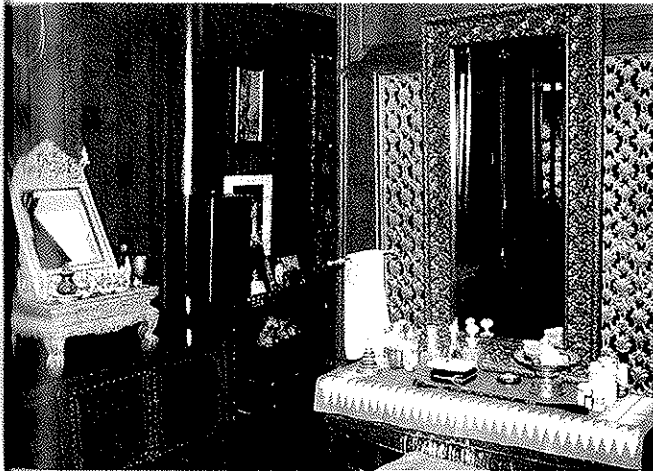
เมื่อการซ่อมแซมสำเร็จบริบูรณ์ กรมศิลปากรได้ ขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถานประเภทบ้านบุคคลสำคัญ เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓

จุดประสงค์ในการเปิดบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ให้สาธารณชนเข้าชม

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์อุปถัมภ์ มุลินธิคึกฤทธิ์ ๘๐+ ทรงแนะนำว่าการซ่อมแซมบ้าน ได้ใช้เงินไปเป็นจำนวนมาก และหากทิ้งไว้ก็จะทรุดโทรมลงอีก น่าจะเปิดให้สาธารณชนเข้าชม พระราชทานความเห็นว่าการจัดแสดงไม่ควรจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ แต่ควรจัดในรูปของ บ้านบุคคลสำคัญ ตามที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้ และ พระราชทานแนวพระราชดำริว่า การเปิดบ้านควรถือเป้าหมายไว้ ๒ ประการ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช-
กุมารี เสด็จฯ พระราชดำเนินทอดพระเนตร
การซ่อมแซมบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เมื่อวันที่
๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๓

ส่วนที่เป็นห้องแต่งตัวในเรือนนอน

ประการแรกก็เพื่อให้คนรุ่นปัจจุบันโดยเฉพาะเยาวชน และรุ่นหลังได้ระลึกถึง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ซึ่งได้ทำคุณประโยชน์ไว้แก่ชาติบ้านเมืองไว้อย่างอนงอนันต์

ประการที่สอง เรือนไทยที่เป็นที่อยู่อาศัยจริง ๆ ไม่ใช่จัดขึ้นเพื่อการแสดงเป็นสิ่งที่หาดูได้ยากในสมัยนี้ การจัดบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในรูปของบ้านอยู่อาศัยจะทำให้คนรุ่นหลังเห็นถึงวิถีการดำรงชีวิตของบรรพบุรุษที่เน้นความสมถะเรียบง่าย และสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติซึ่งแทบจะไม่มีใครรู้จักกันแล้วในปัจจุบัน โดยแสดงให้เห็นว่าฐานะและรสนิยมมีจำเป็นต้องแสดงออกโดยอาคารหรือเครื่องประดับหรูหราราคาแพง แต่อาจแสดงออกโดยความประณีตในการเลือกที่อยู่อาศัย โดยการเลือกเครื่องใช้เครื่องตกแต่งที่มีคุณค่าทั้งในด้านประโยชน์ใช้สอยและความงดงามละเมียดละไม ซึ่งจะหาได้ตามฐานะของบุคคลตั้งแต่ต้นไม้ใบหญ้าที่มีอยู่ในธรรมชาติไปจนถึงศิลปวัตถุอันล้ำค่า

เพื่อสนองพระราชบัญชาการจัด บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จึงจัดไว้ในสภาพเดิมทุกอย่าง ในห้องนอนก็ยังคงแขวนเสื้อผ้า และจัดโต๊ะแต่งตัวไว้เหมือนเดิม จะขาดก็แต่ท่านเจ้าของบ้าน ซึ่งก็ได้นำภาพขนาดใหญ่ของท่านมาติดไว้ที่ได้เรือนไทย ซึ่งท่านผู้เข้าชมจะได้เห็นท่านยิ้มต้อนรับอย่างอบอุ่นตั้งแต่ก้าวเข้าไปในศาลาใหญ่หน้าบ้าน และไม่ได้นำสิ่งที่มีชีวิตต่าง ๆ ที่ท่านเจ้าของบ้านเคยเลี้ยงไว้ ได้แก่ นกต่าง ๆ ทั้งที่แขวนอยู่ในกรงรอบ ๆ เรือน และที่ปล่อยหากินเป็นอิสระอยู่ในสวน ปลาเงิน ปลาทองอยู่ในตู้ ไก่แจ้ หงส์ฯ มาเลี้ยงใหม่ ซึ่งทำให้เสียบรรยากาศเดิมไปบ้าง สำหรับสุนัขยังมีอยู่ประปราย ที่ติดตาม ม.ล.รองฤทธิ์เข้ามา แต่ไม่มีสุนัขที่เลี้ยงประจำบ้านเพราะจะเป็นปัญหากับผู้เข้าชมบ้าน อย่างไรก็ตามการนำสัตว์มาเลี้ยงโดยไม่มีเจ้าของอยู่ด้วยอย่างใกล้ชิดเป็นสิ่งที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ผู้มีความเมตตาต่อสัตว์เป็นอย่างสูงไม่นิยม

สิ่งนี้เพิ่มมาจากสมัยที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มีชีวิตอยู่ คือ แผนนิทรรศการแสดงชีวิตและผลงานซึ่งคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้จัดทำขึ้นในงานประกาศเกียรติคุณ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชบัญชาให้ขอจากสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติมาจัดแสดงไว้ที่บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นการถาวร เพราะทรงเห็นว่าเป็นนิทรรศการที่แสดงให้เห็นผลงานด้านต่าง ๆ ของท่านเจ้าของบ้าน ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะสำหรับเยาวชน

พระมหากษัตริย์คุณในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงเอาพระทัยใส่ในการจัดเปิด บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ นับเป็นพระมหากษัตริย์และเกียรติยศแก่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ และครอบครัว ตลอดจนผู้ที่มีความเคารพรักใน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นอย่างสูง และทำให้การดำเนินงานเป็นไปโดยราบรื่น พระปรีชาที่ทรงให้เน้นว่า บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มิใช่พิพิธภัณฑ์นั้นลดปัญหาในการจัดและโดยเฉพาะในการนำชมลงไปได้มาก เพราะทำให้สามารถตอบท่านผู้ชมได้ว่า บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นบ้านที่อยู่อาศัย ซึ่งท่านเจ้าของบ้าน จัดบ้านตามรสนิยมและวิถีการดำรงชีวิต มิได้เจตนาจะให้เป็นที่พิพิธภัณฑ์ เนื่องจากมีท่านผู้ชมจำนวนไม่น้อยที่ตำหนิติเตียนว่าการจัดไม่ถูกแบบแผน ศิลปวัตถุปะปนกัน ข้ามยุค ข้ามสมัย บางชิ้นไม่ควรนำมาจัดแสดงเพราะเป็นของจำลอง เพดานชั้นล่างเรือนไทยต่ำไปทำให้ศีรษะชนคาน พื้นชานชั้นบนที่ลาดซีเมนต์สูงไปทำให้นั่งห้อยเท้าตามพาไลเรือนไม่สบาย เรือนไทยต้องมีเรือนครัว เป็นต้น ฯลฯ

คณะผู้จัดทำใคร่ขอถวายบังคมใต้เบื้องพระยุคลบาท
ถวายความคารวะในพระปรีชาอย่างสูงไว้ในที่นี้

ด้านหน้าบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์มองเห็นหลังคา
ศาลาโชนและเรือนประธานของกลุ่มเรือนไทย
๕ หลัง ที่เรียกว่า “เรือนคุณย่า”

บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ประกอบด้วยเรือนไทยที่เป็น
ที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นเรือนฝาไม้สักขนาดต่าง ๆ กัน ๕ หลัง และ
หอกกลางหรือหอนก มีนोकขานเชื่อมถึงกันตลอด ชั้นล่างเป็น
ใต้ถุนโล่งตามแบบบ้านไทย มีศาลาไทยหลังใหญ่หน้าบ้าน
แยกออกไปจากเรือนที่อยู่อาศัยเพื่อใช้ในกิจกรรมอเนกประสงค์
ที่มีใช้กิจวัตรประจำวัน และศาลาริมสระในสวนหลังบ้าน
เป็นศาลาพักผ่อน

อาคารเหล่านี้มิได้สร้างพร้อมกัน บ้านแบบไทย
สามารถสร้างเพิ่มได้เรื่อย ๆ ตามความจำเป็นและความสะดวก
เพราะเป็นหลัง ๆ แยกจากกัน มิได้รวมอยู่ในใต้หลังคาเดียวกัน
แบบบ้านสมัยใหม่ หลังจากที่ได้เข้ามาอยู่ในกลุ่มเรือนไทย
๓ หลังแรกที่สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จึงได้สร้าง
เรือนใหม่ขึ้นเรื่อย ๆ คือ สร้างศาลาในสวนหลังบ้านประมาณปี
พ.ศ. ๒๕๐๙ หอนั่งหรือหอขวางทางซ้ายมือของเรือนประธาน
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ ศาลาใหญ่หน้าบ้านเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ หอพระ
ทางขวามือของเรือนประธาน พ.ศ. ๒๕๒๓ หอกกลางหรือหอนก
ตรงข้ามกับเรือนประธานเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ สิ่งก่อสร้างสุดท้าย
ที่มีได้เกี่ยวกับเรือนคือแก่งหินข้างศาลาใหญ่หน้าบ้าน ซึ่งสร้าง
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ พร้อมกับการกันสวนหนึ่งของชั้นล่างของกลุ่ม
เรือนไทยเป็นช่องติดตั่งลิฟต์ เพราะ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์มีอาการป่วย
บ่อยขึ้นไม่สามารถขึ้นลงบันไดได้สะดวก

รวมแล้วท่านเจ้าของบ้านใช้เวลากว่า ๒๐ ปี ใน
การสร้างและตกแต่งทั้งอาคารและสวนให้สมบูรณ์สวยงาม
อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

กลุ่มเรือนไทย ๕ หลังที่เป็นส่วนที่อยู่อาศัยในบ้าน
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นเรือนไทยเครื่องสับภาคกลางแท้ที่ได้มาจาก
ที่ต่าง ๆ กัน รื้อถอนจากที่เดิมมาปลูกใหม่ในรูปทรงเดิมตามวิธีการ
สร้างสถาปัตยกรรมไทยที่สามารถถอดออกได้เป็นชิ้น ๆ บ้าง
เป็นเรือนที่สั่ง “ปรุ่่ง” ขึ้นใหม่บ้าง นำมาจัดวางและดัดแปลง
สภาพการใช้สอยให้เป็นเรือนหมู่แบบเรือนคหบดีที่อยู่อาศัยจริง ๆ
มิใช่เพื่อจัดแสดงซึ่งเป็นสิ่งที่หาได้ยากในสมัยนี้ กลุ่มเรือนไทย
ในบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ยังคงลักษณะเรือนไทยแบบดั้งเดิม
แต่มีเครื่องให้ความสะดวกสำหรับการดำรงชีพสมัยใหม่ที่แทรกไว้

อย่างแนบเนียนมิให้ปรากฏออกมาภายนอก จึงสามารถรักษาสภาพของเรือนไทยไว้ได้อย่างสมบูรณ์

ผู้เข้าชมบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จะรู้สึกถึงบรรยากาศแบบไทยได้ตั้งแต่ทางขึ้นบันไดด้านหน้า ที่เชิงบันไดมีต้นโมกในรูปของไม้ตัดขนาดใหญ่คู่หนึ่ง และที่เหนือบันไดอีกคู่หนึ่งขนาดเล็กลงมาปลูกในกระถาง ซึ่งส่งกลิ่นหอมรวริน เมื่อก้าวพ้นบันไดขึ้นไปก็จะพบภาพที่มีได้คาดหวัง คือชานกว้างที่เชื่อมเรือนไทยขนาดต่าง ๆ กัน ๕ หลังที่ปลูกล้อมอยู่ โดยเว้นทางด้านใต้ไว้สร้างเป็นหอกกลางหรือหอนก เป็นศาลาเล็กสามารถมองลอดไปถึงสวนกว้างร่มรื่นทางหลังบ้าน ซึ่งประกอบไปด้วยศาลาพักผ่อนริมสระบัว และสนามหญ้าเขียวสดล้อมรอบด้วยต้นไม้ใหญ่น้อยทั้งไทยและเทศ ที่จะออกดอกสีงามไสวตามฤดูกาล บนนอกชานประดับด้วยไม้กระถางทั้งไม้ตัดแบบไทยและไม้แควะหรือบอนไซแบบญี่ปุ่น ในสมัยที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์มีชีวิตอยู่ได้เสาะหาไม้ตัดทุกชนิดที่เอ่ยถึงไว้ในบทเสภาอันลือชื่อเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน "ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง" ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาจัดไว้บนนอกชานนี้

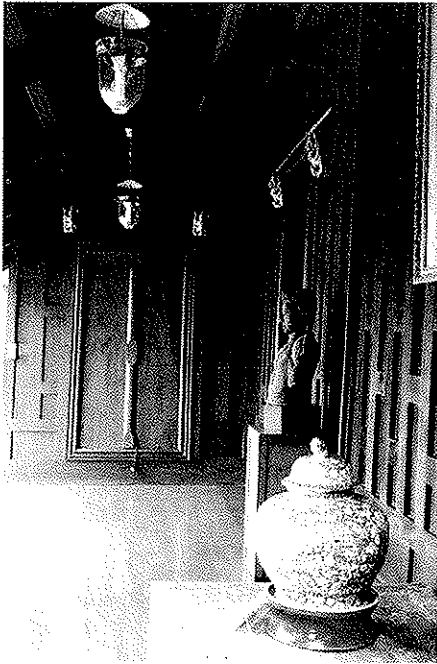
เมื่อขึ้นพ้นบันไดด้านหน้า ทางขวามือคือเรือนหลังแรก ที่ชื่อมาจากเสาเชิงช้า เป็นเรือนประธานในกลุ่มเรือนอยู่อาศัย เรือนหลังนี้เป็นเรือนฝากระดาน ๓ ห้อง ซึ่งนับว่าเป็นเรือนอยู่อาศัยที่มีขนาดใหญ่ฝีมือประณีตเพราะเป็นเรือนคหบดี งดงามกว่าเรือนอีก ๒ หลังซึ่งปลูกขึ้นพร้อมกันซึ่งเป็นเรือนระดับชาวบ้าน เรือนหลังนี้เป็นเรือนฝาประกนทำด้วยไม้สัก พื้นในเรือนเป็นไม้สักที่หย่องมีลายสลักไม้สวยงาม บานประตูเป็นไม้สักทอง มีกรอบประตูที่ประณีตมาก ที่บานประตูด้านซ้ายมีทองคำเปลวปิดอยู่ คนในบ้านรวมทั้ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เรียกว่า เรือนคุณย่า เป็นเรือนที่เล่าลือกันว่าเจ้าของบ้านเดิมคนสุดท้ายเป็นสุภาพสตรี ซึ่งคงจะรักบ้านนี้มาก เพราะเมื่อย้ายเรือนจากเสาเชิงช้ามาปลูกที่ชอยสวนพลูก็ยังคงผูกพันอยู่ เรื่องราวเกี่ยวกับคุณย่าตั้งแต่บานประตูคาน้ำมนต์ไปจนถึงพฤติกรรมอื่น ๆ เพิ่มบรรยากาศไทย ๆ มากขึ้นอีก ประเพณีนับถือ "ผีบ้านผีเรือน" เกิดมาคู่กับคนไทย แม้จะกลัวแต่ก็ทำให้รู้สึกอบอุ่น เมื่อสร้างเรือนนี้เสร็จ

บันไดด้านหน้าทางขึ้นสู่เรือนไทยชั้นบน

ชานเรือนเชื่อมกลุ่มเรือนไทยทั้ง ๕ หลัง หลังใหญ่ คือ เรือนคุณย่า ขนาบด้วยเรือนนอนและเรือนห้องสมุด

พาลิไลหน้าเรือนคุณย่า บนฝาประดับพายทาทอง เป็นที่ระลึกถึงชาวบ้าน ตำบลผกให้พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นผู้ปลูกเรือนหลังนี้ ชาวผกให้เป็นลูกหลานเลกผกพายในบังคับบัญชาของพระองค์เจ้าคำรบ บิดา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช บนฝาเช่นกันประดับไม้แกะสลักเป็นรูปครุฑยุดนาค ซึ่งเป็นพระราชลัญจกรประจำพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ต้นราชสกุลปราโมช

ท่านเจ้าของบ้านให้ใส่ผ้าเพื่อกันค้ำคาว แต่ในการซ่อมแซมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้ตัดสินใจรื้อผ้าออก ให้ความประณีตของงานไม้ได้หลังคาและฝาที่สอปูน เห็นทรงโปร่งเพริ้วของเรือนไทยได้ชัดเจน เรือนคุณย่าเป็นตัวอย่างของเรือนไทยที่ทั้งงดงามและได้ประโยชน์ใช้สอยสูงสุด คือห้องด้านในซึ่งอาจจะใช้เป็นห้องนอนหรือในกรณีเรือนคุณย่าใช้เป็นห้องพระหรือห้องรับแขกพิเศษนั้นจะมีความโปร่งโล่ง แต่หน้าต่างซึ่งมีขนาดไม่ใหญ่นักกันแสงที่จัดจ้าและลมร้อน ทำให้บรรยากาศในห้องครึมและสงบ หน้าห้องออกไปจะเป็นพาลิไล (ส่วนที่เป็นเฉลียงหน้าเรือนไทย) เปิดรับแสงแดดและลม สามารถทำกิจกรรมที่ต้องใช้เนื้อที่และความสว่าง เช่นงานหัตถกรรม และเป็นที่รับประทานอาหารของครอบครัว พื้นพาลิไลของบ้านหลังนี้เป็นไม้มะม่วงจึงเป็นสีอ่อน เนื่องจากเป็นบ้านคนบดีจึงมีการตกแต่งที่เหมาะสม เหนือบานประตูประดับพายเล็ก ๆ เขียนลายทองเป็นสัญลักษณ์ลูกหลานของเลกผกพายที่เป็นผู้สร้างเรือนตามที่ได้กล่าวแล้ว และมีไม้แกะสลักเป็นรูปครุฑยุดนาค ซึ่งเป็นพระราชลัญจกรในสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเป็นต้นราชสกุลปราโมช

แม้ว่า บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จะไม่จัดเป็นพิพิธภัณฑ์ แต่ศิลปวัตถุที่ประดับไว้ตามเรือนต่าง ๆ มากมายหลายชิ้นอยู่ในชั้นที่สมควรจะจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ได้ ส่วนใหญ่จะอยู่ในเรือนคุณย่าและศาลาใหญ่หน้าบ้านซึ่งเป็นที่รับแขกเป็นธรรมดาที่เจ้าของบ้านจะนำสิ่งของที่มีค่าที่สุดออกแสดงไว้

ศิลปวัตถุที่เป็นสมบัติที่ท่านเจ้าของบ้านถือเป็นสมบัติล้ำค่า คือเตียงเท้าสิงห์ลงรักปิดทองและประดับกระจกสีที่ตั้งเด่นอยู่ในเรือนประธาน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เชื่อว่าเป็นพระแท่นประทับในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเวลาทรงงาน เช่นงานทางด้านศิลปะหรือประทับพักผ่อนอิริยาบถ (ไม่ใช่พระแท่นบรรทม) เรื่องนี้เป็นที่ถกเถียงกันมากในหมู่ท่านผู้รู้ เพราะไม่มีหลักฐานบ่งไว้แน่นอนที่ใด ทายาทของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์อธิบายว่าที่ท่านยืนยันเช่นนี้เพราะทราบแหล่งที่ท่านได้พระแท่นนี้มา ซึ่งไม่ต้องการเปิดเผย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะไม่สามารถยืนยันว่าเคยเป็นพระแท่นของรัชกาลที่ ๒ หรือไม่ แต่นักวิชาการจาก

กรมศิลปากรให้ความเห็นว่าจากรูปแบบและลักษณะสกุลศิลปะ
เตียงเท้าสิงห์ตัวนี้สร้างสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และตาม
ขนบธรรมเนียมประเพณีของราชสำนักไทย พระมหากษัตริย์
หรือพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่พิเศษบางพระองค์เท่านั้นที่จะทรงใช้
เครื่องใช้ที่มีเพียงแต่ลงรักปิดทองเท่านั้น แต่ระดับกระจุกสีด้วย

แต่เดิม ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้
กลางพระแท่นนี้ เท้ากับเป็นเขตหวงห้ามมิให้เข้าไปล่วงละเมิด
หลังจากที่สร้างหอพระแล้วจึงได้นำรูปจำลองทวารบาลเหยียบ
สิงห์เลียนแบบอยุธยา และของอื่นมาประดับแทน แต่ก็ยังคง
ให้ความรู้สึกว่าเป็นเขตที่ต้องเคารพอยู่นั่นเอง

ในเรื่องคุณค่ายังมีศิลปวัตถุที่มีค่าอื่นอีกมากมาย
จัดไว้ในตู้ทองสมัยอยุธยา ซึ่งตู้เหล่านี้นเองโดยไม่คำนึงถึง
ของมีค่าที่บรรจุอยู่ภายในก็นับว่าเป็นเครื่องประดับมีค่างดงาม
เข้ากับบ้านไทย ตู้หนึ่งบรรจุหัวหุ่นกระบอกเรื่องพระอภัยมณี
และอิเหนา เป็นฝีมือสมัยรัชกาลที่ ๕ หน้าหุ่นทุกตัวงาม
อ่อนช้อยยิ่งนัก อีกตู้หนึ่งบรรจุหัวโขนขนาดเล็กซึ่งเป็นฝีมือสมัย
รัชกาลที่ ๕ เช่นกัน แต่ที่จะพลาดเสียมิได้คือ ตู้ทองขนาดใหญ่
บรรจุเครื่องถมทองอันเป็นศิลปะที่เฟื่องฟูมากในนครศรีธรรมราช
ซึ่งความจริงแล้วเป็นศิลปะที่นำลงมาจากกรุงเทพฯ ในสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์ เครื่องถมทองเหล่านี้ผิดแผกไปจากที่พบเห็น
กันอยู่โดยมาก เพราะลวดลายละเอียดของสมัยต้นรัตนโกสินทร์
และนอกจากจะเป็นสิ่งของประเภทเครื่องยศ เช่น หีบ ชันน้ำ
พานรอง ยังมีเครื่องใช้ประจำอีกมากมาย ตั้งแต่ตะเกียบ ตะบันหมาก
ขนาดต่าง ๆ ไปจนถึงถ้วยน้ำสำหรับกรรنگ

เรือนขนาดกลางเยื้องไปข้างหน้าทางซ้ายและขวา
เรือนประธาน คือ เรือนเก่าของชาวบ้านที่รื้อมาจากผักไห่ เป็นเรือน
ฝากระดานไม้สักและพื้นเป็นไม้แดงเช่นกัน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ใช้เป็น
เรือนนอนและห้องหนังสือ ที่น่าสังเกตคือ ฝาบานเกล็ดไม้ที่ใช้
บังแดดและฝนที่พาไลเรือนซึ่งทำขึ้นใหม่โดยช่างเฟอร์นิเจอร์จีน
ในกรุงเทพฯ แทนผ้าใบซึ่งไม่ทนและไม่สวยงาม แม้ว่าเรือนทั้งสองนี้
จะไม่ประณีตงดงามเท่ากับเรือนคุณย่า แต่ก็มีส่วนสัดที่เหมาะสม
และจังหวะการจัดวางเรือนทั้งสองนี้รอบชานเรือนทำให้เกิด

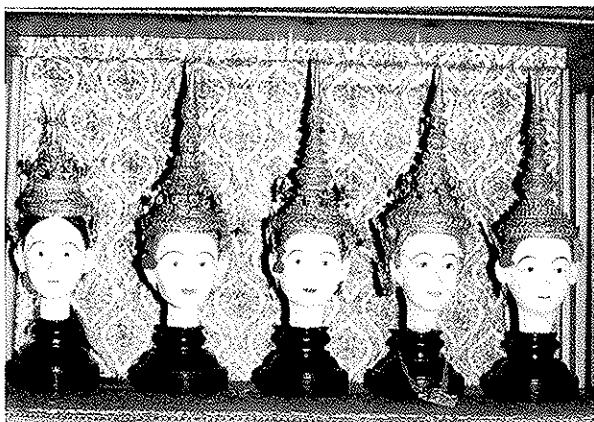
ด้านหน้าเรือนห้องหนังสือประดับไม้ดัด
มองเห็นบานเกล็ดไม้เพื่อบังแดดและกันฝน
ซึ่งดัดแปลงจากม่านผ้าใบ

ตู้ทองสมัยอยุธยา จัดแสดงเครื่องถมทองในเรือนขุนย่ำ

ตู้ทองสมัยอยุธยา จัดแสดงเครื่องกระเบื้อง
ในเรือนขุนย่ำ

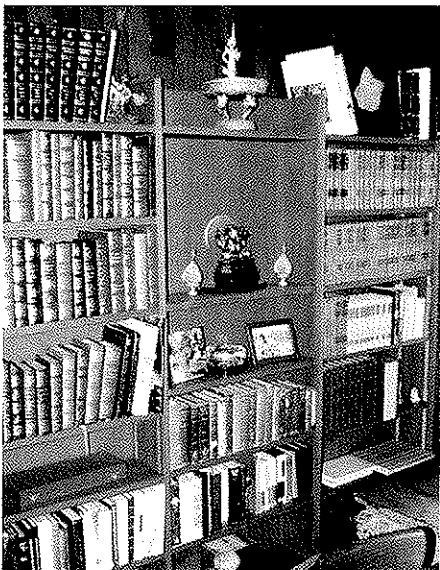
หัวหุ่นเรื่องอิเหนาและพระอภัยมณี ฝีมือสมัยรัชกาลที่ ๕ ในเรือนขุนย่ำ

ตลับงาช้างกลิ้งในเรือนนอน

ห้องหนังสือ

เป็นหมู่เรือนที่น่าอยู่อาศัย ถ้าหันหลังให้เรือนประธานหรือเรือนคุณย่า เรือนหลังซ้ายมือเป็นเรือนนอน ซึ่งท่านเจ้าของบ้านได้กันพาไลส่วนหนึ่งทำเป็นห้องน้ำส้วมใหม่มีทางเข้าจากห้องนอน จะมองไม่เห็นจากภายนอกเลย เพราะใช้ฝาปะกน

ในเรือนนอนมีสิ่งที่น่าสนใจหลายอย่าง และการจัดตกแต่งคงไว้เหมือนสมัยท่านเจ้าของบ้านยังมีชีวิต ตั้งแต่เสื้อผ้าในตู้ โต๊ะแต่งตัว ที่ใช้ค้นช่องกรอบลวงรักปิดทอง ส่วนกลางกันไว้เป็นที่นั่งเล่น ซึ่งมีที่บูชาพระ สำหรับการสวดมนต์ไหว้พระประจำวันโดยไม่ต้องเปิดเรือนที่เป็นหอพระ ในตู้ทองทางซ้ายมือของประตูบรรจตลับงาช้าง ซึ่งเป็นศิลปวัตถุที่มีค่าสูงอีกประเภทหนึ่งในบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์

ตลับงานี้เป็นของที่ "เล่น" หรือสะสมกันมากในสมัยรัชกาลที่ ๕ และแข่งขันกันว่าของผู้ใดจะงดงามที่สุด ตลับงาเหล่านี้จะกลิ้งเป็นชุด จากใหญ่ไปถึงเล็ก ชุดละประมาณ ๑๐-๑๕ ใบ ทุกใบมีฝาเกลียวเปิดได้ และสามารถจะซ้อนจากใหญ่ไปจนเล็กที่สุด โดยใบที่เล็กที่สุดจะขนาดเล็บมือเท่านั้น ม.จ.ดำรง ปราโมช มีชื่อเสียงว่าเป็นช่างกลิ้งตลับงาที่มีฝีมือดีที่สุดท่านหนึ่ง ตลับงาที่วางแสดงอยู่ในตู้ห้องนี้ เป็นชุดลูกจันทน์ ลูกพลับ และทรงกลอง

เรือนหลังตรงข้ามจัดเป็นห้องหนังสือ ซึ่งท่านเจ้าของบ้านใช้เป็นที่พักเก็บหนังสือมากกว่า แม้จะมีโต๊ะเขียนหนังสือหูลหาวตั้งอยู่กลางห้อง แต่ท่านเจ้าของบ้านไม่ค่อยจะได้ใช้ เพราะนิยมที่จะเขียนที่โต๊ะไม้แบบโต๊ะทำครัวที่ชั้นล่างใกล้สระน้ำ

เรือนหนังสือนี้แบ่งกันเป็น ๒ ห้อง หนังสือที่เลือกมาจัดไว้ในห้องแรกที่กำลังเข้าไปจากพาไลเป็นหนังสือภาษาอังกฤษ ประเภทหนังสืออ้างอิงและนวนิยายที่มีชื่อเสียง ซึ่งคงจะได้สะสมไว้ตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียนในประเทศอังกฤษ มีหลายเล่มที่เข้าชั้นหนังสือหายาก เช่น เป็นหนังสือที่พิมพ์ครั้งที่ ๑ ในห้องถัดที่จัดเป็นหนังสือไทยที่เป็นหนังสือหายากเช่นกัน

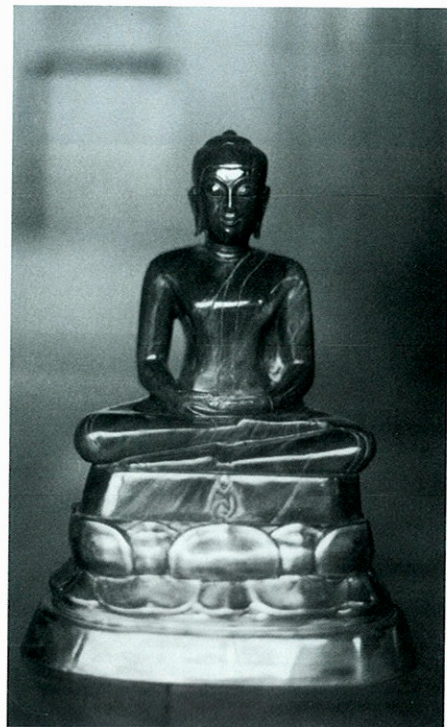
มีผู้ตั้งข้อสังเกตเสมอว่าท่านที่เป็นพหูสูตร เช่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ น่าจะได้สะสมหนังสือไว้มากกว่าที่ได้แสดงไว้มาก ซึ่งความจริง ก็เป็นเช่นนั้น มูลนิธิคึกฤทธิ์ ๔๐๙ มีโครงการที่จะแยกห้องสมุด ออกเป็นอาคารต่างหากที่จะจัดแสดงงานเขียนและหนังสือ ที่สะสมไว้ทั้งหมด พร้อมรูปภาพทั้งที่เกี่ยวกับหน้าที่การงาน งานอดิเรกและชีวิตส่วนตัวที่มีอยู่มากมายและเปิดให้ผู้สนใจ ที่จะค้นคว้าเรื่องของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้เข้ามาใช้ประโยชน์ แต่ ในขณะนี้ยังมองหามุมที่เหมาะสมในบ้าน และอยู่ในระหว่างการระดมหาทุนที่จะมาใช้ในการก่อสร้างและการดำเนินงาน

นอกจากศิลปวัตถุประเภทอื่นในเรือนนี้ เช่น เครื่องลายครามสมัยราชวงศ์ชิง งาช้างแกะสลักฯ สิ่งที่น่าสนใจ อีกสิ่งหนึ่งก็คือ โต๊ะยาวนั่งได้ประมาณ ๘-๑๐ คน ที่ตั้งอยู่ที่ฟาโล ซึ่งในเรือนนี้ปล่อยโล่ง มิได้แบ่งกั้นเช่นในเรือนนอน จึงทำให้เป็น บรรยายากที่ส้วางไสวและรับลม ผู้ใกล้ชิดติดทางการเมืองกล่าวว่า โต๊ะที่เรียบงายนี้ มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากอยู่ เพราะใช้เป็นที่พักพิงหรือกันในเรื่องสำคัญขนาดคอขาดบาดตาย ของบ้านเมืองซึ่งไม่ต้องการให้ผู้อื่นได้ยิน เช่น การตั้ง (หรือล้ม!!!!) รัฐบาล เพราะเรือนไทยชั้นบนนี้จะต้อนรับเฉพาะผู้ใกล้ชิดเท่านั้น

เรือนเล็กอีก ๒ หลัง กระหนาบอยู่ทางซ้ายขวาของ เรือนประธาน ตามลักษณะของสถาปัตยกรรมไทย หากหันหน้า เข้าหาเรือนคุณย่า เรือนทางขวามือจัดเป็นหอพระ ตั้งที่บูชา พระพุทธรูปปางต่าง ๆ อัมมจันทรลงรักปิดทองสำหรับประดิษฐาน พระพุทธรูปซึ่งเป็นศิลปะยุครัตนโกสินทร์ที่งดงาม พระบรมรูป พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชองค์เล็ก จำลองแบบจากพระบรมราชานุสาวรีย์ที่เชิงสะพานพระพุทธร-ยอดฟ้า และที่โต๊ะบูชาหันหน้าออกทางประตู คือ พระรูปปั้น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น นพวงศ์) ซึ่งเป็นพระอุปชฌาย์ของท่านเจ้าของบ้าน

โต๊ะหมู่บูชาในหอพระ ได้ฐานพระแก้วมรกต จำลอง บรรจุอุรัง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

พระแก้วมรกตจำลอง

หอนั่งจัดแสดงศิลปวัตถุต่าง ๆ เช่น เครื่องปั้นดินเผา หน้ากากจากอินโดนีเซีย

หอนั่งหรือหอนกที่ปลายสุดชานเรือน มองลงไปเห็นสวนหลังบ้าน

โดยปกตินี้ห้องพระมิได้เปิดให้เข้าชม แม้จะเปิดประตูหน้าต่างไว้ เพราะถือเป็นสถานที่เคารพ ยกเว้นแต่ลูกหลานและผู้ใกล้ชิดที่ต้องการเข้าไปเคารพฐิของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งบรรจุอยู่ใต้ฐานพระแก้วมรกตจำลองที่หน้าพระแท่นบูชา

หอนั่งวางที่อยู่ทางซ้ายของเรือนคุณย่า เป็นเรือนนั่งเล่น ฝาด้านหน้าเป็นเพี้ยมเปิดได้ตลอด เรือนนี้เป็นที่รวมของศิลปวัตถุที่แสดงวัฒนธรรมของหลายชาติหลายภาษา ทั้งเอเชียและยุโรป รวมทั้งของไทยด้วย มีตั้งแต่เครื่องปั้นดินเผาลายเขียนสี ศิลปะบ้านเชียงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เครื่องสังคโลกของสุโขทัย เครื่องกระเบื้องดินเผา ศิลปะลพบุรี และของที่ระลึกจากผู้นำต่างประเทศอีกมากมาย เช่น หน้ากากอินโดนีเซีย เครื่องกระเบื้องของญี่ปุ่น ทุกอย่างมารวมอยู่ด้วยกันหมด แต่ก็มิได้ทำให้ศิลปวัตถุเหล่านั้นคลายความงดงามลงไป หรือเสียบรรยากาศของเรือนไทย เพราะความสามารถในการตกแต่งของท่านเจ้าของเรือน

อาคารหลังสุดท้ายที่ชั้นบนคือหอนั่งหรือหอนก ที่ปลูกเป็นศาลาโปร่งไว้ที่ปลายชานเรือนด้านใต้ตรงข้ามกับเรือนคุณย่า มองลงไปเห็นสวนใหญ่หลังบ้าน ที่มุมเรือนด้านตะวันตกเฉียงใต้มีต้นบุหงาดันหยง ซึ่งคงจะมีอายุหลายสิบปีพอ ๆ กับบ้านให้ร่มเงาบังแดดบ้าง และในฤดูกาลที่ออกดอกจะส่งกลิ่นหอมเหมือนกลิ่นดอกพิกุลฟุ้งกระจายไปทั่วบ้าน ทำให้บริเวณชานเรือนเป็นที่นั่งเล่น หรือรับแขกผู้ใกล้ชิดทั้งในยามเช้าและยามเย็นที่ร่มรื่น สมดังที่ท่านเจ้าของบ้านเคยไฝฝันไว้ว่า "จะมีนอกชานไว้เล่น" ที่ปลายชานเรือนด้านใต้มีบันไดเล็กลงไปชั้นล่างที่รู้จักกันทั่วไปในสมัยที่ท่านเจ้าของบ้านยังมีชีวิตอยู่ว่า "ใต้ถุนบ้านชอยสวนพลู"

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ดัดแปลงสถานที่เชื่อมเรือนทั้ง ๕ หลังเข้าด้วยกันจากซามไม้เป็นชานคอนกรีตปูกระเบื้องเพื่อป้องกันมิให้ฝนรั่วและแดดลอดลงไป จึงทำให้ชั้นล่างของบ้านมีบริเวณใช้สอยที่กว้างขวางสามารถกันบางส่วนออกเป็นสัดส่วนโดยไม่เสียลักษณะของบ้านไทย เพราะยังมีส่วนโปร่งปราศจากฝาทั้งสี่ด้าน ฉากกระเบื้องฉลุแบบจีนแบ่งบริเวณทั้งหมดเป็น ๒ ตอน แต่ก็มีได้บังสายตา เมื่อลงบันไดหลังจะสามารถมองเห็นทะเลได้เรือนไปจนถึงศาลาใหญ่หน้าบ้าน

ส่วนหลังของ "ใต้ถุนบ้านซอยสวนพลู" หันหน้าลงสู่สระบัวและสนามใหญ่หลังบ้าน จัดเป็นที่นั่งเล่นและรับแขกที่เป็นส่วนตัว เครื่องเรือนและการตกแต่งสะท้อนให้เห็นรสนิยมที่เรียบง่ายในบรรยากาศที่เป็นไทยแท้ ห้อมล้อมไปด้วยต้นไม้ใบหญ้า และสัตว์เลี้ยง ในสระมีปลาหลายพันธุ์ซึ่งบางตัวมีขนาดใหญ่มาก ๆ เช่น ปลาสวาย ปลาเทโพ ซึ่งอยู่ด้วยกันมาตั้งแต่เริ่มสร้างบ้าน ครั้งหนึ่งเคยมีหงส์ขาวลอยน้ำอยู่อย่างสงบด้วยลีลาที่สง่างามของนางหงส์ ซึ่งให้ชื่อว่า "แม่ปูก" (ชื่อเล่นของคุณอาภัสรา หงสกุล อดีตนางงามจักรวาล) ตามชายคา มีกรงนกต่างชนิดกันแขวนอยู่รายรอบ ร้องและขันประชันกัน นกบางชนิดเชื่องจนไม่ต้องปิดกรง มีไก่แจ้ที่เข้ามาฝากเนื้อฝากตัวและที่ขาดไม่ได้ตลอดชีวิตคือสุนัข

ท่านเจ้าของบ้านได้ "แอบ" กันบริเวณด้านข้างเป็นห้องทันสมัยสองห้องแต่รักษาสภาพโล่งของใต้ถุนเรือนไทย พื้นที่ส่วนที่อยู่ใต้เรือนนอนนั้นเป็นห้องกระจกติดเครื่องปรับอากาศให้เป็นห้องรับแขกพิเศษที่ต้องการความเป็นส่วนตัว หรือในบางโอกาสก็จะใช้เป็นห้องประชุมเล็ก เนื่องจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ดำรงตำแหน่งที่สำคัญทั้งทางด้านการเมืองและธุรกิจและเป็นผู้ที่มีมิตรสหายมากมายทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ผู้ที่เข้ามาใช้ห้องนี้จึงมีทั้งบุคคลสำคัญของบ้านเมืองทั้งทหารและพลเรือน นักการเมือง นักธุรกิจระดับชาติและระดับนานาชาติ

ฯพณฯ ท่านประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในห้องกระจกที่ใต้ประชุม "ใต้ถุนบ้านซอยสวนพลู"

มองจากภายนอกของห้องกระจกจะเห็นภาพวาดเต็มตัว
ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์แต่งกายชุดเต็มยศแบบขุนนางโบราณ
ชั้นเจ้าพระยา สวมครุยและประดับสังวาลย์เครื่องอิสริยาภรณ์
ปฐมจุลจอมเกล้า ซึ่งเป็นภาพวาดสีน้ำโดยศิลปินจีนที่มีชื่อเสียง
คือ จางจื่อถิง ภายในห้องนอกจากโต๊ะประชุมนั่งได้ ๖ คนแล้ว
ยังมีเครื่องอำนวยความสะดวกอื่นอีก มีชุดรับแขกที่มีเก้าอี้นั่ง
สบาย ๆ สำหรับพักผ่อน ห้องน้ำ และที่ทำให้บรรยากาศของห้อง
ลดความเคร่งเครียดคือเคาน์เตอร์บาร์สำหรับผสมเครื่องดื่มต่าง ๆ
พร้อมทั้งม้านั่งแบบในบาร์ทางด้านหน้าเคาน์เตอร์ ด้านหลัง
เป็นชั้นวางเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับบาร์ เช่น ขวดเหล้า ถ้วยแก้ว
เหยือกเบียร์ และเหนือเคาน์เตอร์มีสปอตไลท์ห้อยลงมา ๓ ดวง
เพื่อเพิ่มความสว่างในบริเวณบาร์

ตรงข้ามกับห้องประชุมคือพื้นที่ใต้ห้องหนังสือกันเป็นห้อง
มิดชิด ส่วนหนึ่งเป็นห้องน้ำสำหรับแขกแยกเป็นห้องน้ำชายหญิง
และช่องลิฟต์ขึ้นไปชั้นบน อีกส่วนหนึ่งเป็นห้องเตรียมอาหาร
ที่ท่านเจ้าของบ้านเรียกแบบคนในสมัยก่อนว่า “ห้องบ้อย”
ใช้แทนเรือนครัว ซึ่งตามแบบบ้านไทยทั่วไปจะแยกออกเป็น
เรือนอีกหลังหนึ่ง แต่ในบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เรือนครัวอยู่หลังบ้าน
ไกลออกไปจากหมู่เรือนที่เป็นที่อยู่อาศัย เพราะเป็นครัวใหญ่
ที่จะต้องทำอาหารเลี้ยงคนทั้งบ้านตามแบบการอยู่อย่างไทย
“ห้องบ้อย” ใช้เป็นที่เตรียมอาหารเข้า และท่านเจ้าของบ้าน
ซึ่งชำนาญในการปรุงอาหารทั้งไทยและเทศจะใช้ทำกับข้าวเอง
เป็นครั้งคราว

ห้องนั่งเล่นหรือห้องรับแขกส่วนตัวนี้นับเป็นส่วนที่สำคัญ
ที่สุดในบ้านก็ว่าได้ นอกจากเวลานอนแล้วท่านเจ้าของบ้าน
ใช้เวลาที่อยู่บ้านในบริเวณนี้มากที่สุด ตั้งแต่ตื่นเช้าลงมา
รับประทานอาหารเช้าที่โต๊ะริมลูกกรงด้านสระบัว รับแขกลูกศิษย์
ลูกหาและแขกที่ค่อนข้างสนิทสนมจนถึงเวลาออกไปทำงาน
และหลังจากเลิกงานกลับบ้านในตอนเย็นไปจนถึงเวลาอาหารค่ำ

กิจกรรมที่สำคัญมากมายหลายอย่างเกิดในบริเวณนี้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกิดขึ้นรอบโต๊ะอาหารเช้า ซึ่งในหนังสือนำเที่ยวภาษาอังกฤษเล่มหนึ่งพรรณนาไว้ว่าเป็นโต๊ะแบบโต๊ะทำอาหารในครัว (kitchen table) วรรณกรรมต่าง ๆ ทั้งที่ให้ความรู้ ความบันเทิง ตลอดจนข้อเขียนวิพากษ์วิจารณ์เรื่องบ้านเมือง ซึ่งเคยมีคนจำนวนมากถือว่าเป็น “เสียงแห่งเหตุผล” ในสังคมไทย (แต่เรื่อง *สี่แผ่นดิน* เขียนจบก่อนเข้ามาอยู่ในบ้านนี้) กำเนิดจากโต๊ะไม้เก่า ๆ ตัวนี้ทั้งสิ้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นผู้ที่มีสมารถสูงสามารถเขียนหนังสือได้ในทุกสถานที่ทุกเวลา ผู้ที่มานั่งข้างโต๊ะประวัติศาสตร์ตัวนี้ทุกวันคือเจ้าหน้าที่จากหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ผู้มาคอยรับต้นฉบับคอลัมน์ประจำวันอย่างใจหายใจคว่ำ เพราะมีแขกมาไม่ขาดสาย ทั้งผู้มาเยี่ยมเยียนคุยเล่นฉันท์ญาติมิตร ผู้ที่มาปรึกษาปัญหาทั้งเรื่องส่วนตัวและเรื่องของบ้านเมือง แต่ต้นฉบับจะเสร็จก่อนออกไปทำงานทุกวัน

เครื่องตกแต่งที่สำคัญ ๆ ที่ท่านเจ้าของบ้านเลือกมาประดับไว้ในบริเวณนี้คือ ภาพวาดสีน้ำฝีมือศิลปินจีนคนเดียวกับที่วาดภาพสวมชุดเต็มยศในห้องประชุม แต่ภาพนี้เป็นภาพในอิริยาบถลำลองของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์กับสุนัขที่มีชื่อเสียงโด่งดังที่สุด คือ เสือใบและสามสี ผู้ที่คุ้นเคยกล่าวว่าภาพนี้ถ่ายทอดความสัมพันธ์ระหว่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์กับสุนัขคู่ใจทั้งสองได้อย่างเห็นจริงที่สุด ภาพที่ประดับอยู่บนฝาผนังด้าน “ห้องน้อย” เป็นภาพสีน้ำมัน ม.ล.รองฤทธิ์ ปราโมช ผู้วาดอธิบายว่าได้แรงบันดาลใจจากซิมโฟนี เบอร์ ๒ ของ กุสตาฟ มาห์เลอร์ บนโต๊ะชิดผนังด้านห้องประชุมตั้งแจกันเครื่องเงินแบบจีนสีแดงซึ่งเป็นของขวัญจากท่านประธานเหมาแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน

ส่วนหน้าของชั้นล่างซึ่งหันหน้าไปสู่ศาลาใหญ่หน้าบ้าน มีบริเวณกว้างขวางกว่าด้านหลัง กินพื้นที่ใต้เรือนประธานตลอดไปจนหอพระและห้องนั่ง ทั้งไว้เป็นที่โล่งไม่กั้นเป็นห้องจัดเป็นที่รับประทานอาหารและที่รับแขก ในขณะนี้ได้นำภาพถ่าย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ในเครื่องแต่งกายลำลองขยายใหญ่ในระบบดูราเทนมามาติดไว้ที่ฉากกระเบื้องฉลุมองเห็นได้จากศาลาใหญ่หน้าบ้าน เป็นการต้อนรับแขกที่มาเยือนเช่นในเวลา

โต๊ะรับประทานอาหารเช้า ในบริเวณที่นั่งเล่นชั้นล่างเรือนไทย ซึ่งใช้เป็นโต๊ะเขียนหนังสือด้วย

แจกันเครื่องเงินแบบจีนสีแดง ๑ คู่
ของที่ระลึกจากท่านประธานเหมา เซ่ ตุง
สาธารณรัฐประชาชนจีน

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์แถลงข่าวที่โต๊ะรับประทานอาหาร “ใต้ถุนบ้านซอยสวนพลู”

ที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ บริเวณนี้ก็มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ไม่น้อย เพราะในเวลาเกิดเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในบ้านเมือง บริเวณนี้จะเป็นที่ชุมนุมของคนมากมายหลายจำพวก และเป็นที ๆ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์เป็นประจำ เครื่องเรือนที่ใช้จะเป็นตั่งไม้ขนาดต่าง ๆ กัน และหมู่เก้าอี้ที่เป็นหวายหรือไม้เพื่อมิให้ขัดกับเรือนไม้ โต๊ะรับประทานอาหารเป็นโต๊ะไม้ เก้าอี้หวายนั่งได้ ๘-๑๐ คน แม้ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะอยู่ที่บ้านนี้คนเดียวเพราะบุตรธิดาแยกบ้านออกไปต่างหาก แต่มีธรรมเนียมว่าอาหารที่ตั้งโต๊ะทุกมื้อ (เว้นแต่มื้อเช้าที่รับประทานเป็นส่วนตัวทางด้านหลัง) จะต้องพอสำหรับแขก ๘-๑๐ คน หากผู้เข้ามาเยี่ยมเยียนมาใกล้เวลารับประทานอาหารตามประเพณีไทยที่ว่าใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ และคำกล่าวต้อนรับของคนไทยทั่วไปคือ “กินข้าวมาหรือยัง” และจะต้องเป็นอาหารเต็มสำหรับจัดอย่างประณีตตามแบบฉบับของท่านเจ้าของบ้าน ซึ่งถือว่าวิธีรับประทานอาหาร เป็นวัฒนธรรมที่สำคัญด้านหนึ่งของคนไทย